This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

+ *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.

+ *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.

+ *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.

+ *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter `http://books.google.com` durchsuchen.

WIDENER
HN NIT7 V

Scan 3832.15

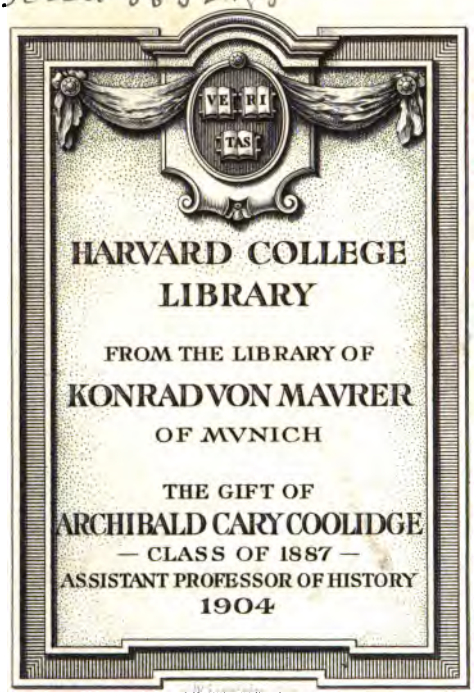
VE
RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

DRINKPLEGTIGHEDEN.

OVER

OUDE EN LATERE

DRINKPLEGTIGHEDEN,

VOORAL

DER SCANDINAVIËRS, GERMANEN EN NEDERLANDERS.

DOOR

D. BUDDINGH,

LID VAN HET BATAVIASCH GENOOTSCHAP EN ANDERE LETTERKUNDIGE MAATSCHAPPIJEN.

Met twee Afbeeldingen.

's Gravenhage,
BIJ A. D. SCHINKEL.
1842.

WORDT UITGEGEVEN TE ROTTERDAM BIJ W. MESSCHERT.

Scan 3832.15

Harvard College Library

Y M. 1217

MIJNE DIERBARE

BERTHA

MET GEVOELENS

VAN LIEFDE EN HARTELIJKHEID

GEWIJD,

DOOR HAREN

ECHTVRIEND.

De navolgende bladen, die ik, na eene tusschenpoozing van bijna drie *jaren, eerst nu, bij hervatten letterarbeid, in het licht bevorder, hebben mij eenige voldoening verworven, omdat zij mijne hoorders eenig genoegen verwekten, toen ik die in de Maatschappij:* Diligentia, *ter vervulling eener spreekbeurt op den* 21 *December* 1838 *voordroeg. Deze dagteekening verklaart het, waarom ik hier bij voorkeur over het* Joël-feest *uitweidde, en, met het zoogenoemde* uit- *en* indrinken *van het oude en nieuwe jaar sloot. Ik geef deze Verhandeling, waaraan zich ook in mijne Levens-geschiedenis* dierbare *herinneringen verbinden, onveranderd; alleen de aanteekeningen heb ik op nieuw met zorg nagezien en uitgebreid, opdat zij er niet zoo mager zouden uitzien als anders wel het geval zoude geweest zijn. Dat daarbij nog menig vrolijk* drinklied, *op vriendschap en liefde, had kunnen vermeld worden, erken ik gaarne,* Mr. Le Jeune *geeft er eenigen; doch ik mogt ook niet al te uitvoerig worden.—Ten slotte schenk ik den bemin-*

naars van O. N. Letterkunde, *eene opgave van de* Gedichten *van* WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH, *den veelschrijver der* 14e *eeuw, wiens* Geerten-minne *eene gelijke bekendheid heeft verworven als zijn, hem betwiste* Reinaert de Vos. *Moge dit een en ander met toegevendheid ontvangen en met genoegen gelezen worden! En voor allen, die dit* drinken, *hetzij op een* droogje *of onder een* glaasje, *lezen, wensch ik dat deze woorden nuttig mogen zijn:*

Mogt ook de wijn bij u niet mild,
Met roekelooze hand gespild,
Hij zal u niet doen dwalen;
Want waar geen wijn vloeit uit de kan,
Daar blijft de wijsheid in den man,
Drinkt, wat gij kunt betalen.

'S GRAVENHAGE,
30 *April* 1842.

D. BUDDINGH.

Niet ten onregte heeft een Fransch geleerde de Heer Gabriel Peignot, Lid der Akademie van Dyon, gezegd: «dat alles behoort tot het «gebied der geleerdheid, zelfs de geringste, de «schijnbaar nietigste onderwerpen. Wat meer is, «de letterkundige schijnt zich somtijds bij voor- «keur te hechten aan deze soort van onder- «werpen, omdat zijn naijver wordt opgewekt «door de moeijelijkheid, om daaraan door inge- «spannen onderzoek een zeker gewigt te schen- «ken, eene belangrijkheid, waarvan het alge- «meen geen denkbeeld had. — Niet zelden vloeit «daaruit voort eene vrij treffende tegenstelling

«tusschen de nietigheid van het onderwerp, dat «hij ter behandeling heeft uitgekozen, en het «nieuwe daglicht, waarin hij hetzelve aan zijne «hoorders aanbiedt.» (1.)

Zoodanig een onderzoek leidt al verder niet zelden tot uitkomsten, die men vooraf naauwelijks had kunnen veronderstellen, noch gissen, het voert ons dikwijls terug tot lang verloopene eeuwen, en doet ons verbaasd staan over gebruiken en zeden, die met het voorgestelde onderwerp van onderzoek in verband staan, en daaraan niet zelden opheldering en belangrijkheid bijzetten. Zoo althans is het met de godsdienst en zeden der volkeren; zoo is het met vele onzer kerkgebruiken en instellingen; zoo is het ook gesteld met vele onzer huisselijke en volksfeesten of plegtigheden.— Vele dier feesten en plegtigheden of huisselijke en familiegebruiken, ontvingen deszelfs instelling onder geheel andere denkbeelden van beschaving, dan waaronder wij, in het gebied der Christelijke beschaving, thans leven; — zij ontleenen uit die vroegere instelling derzelver beteekenis en dikwijls geene geringe belangrijkheid. Vol-

gende eeuwen hebben echter die gebruiken, feesten of plegtigheden naar andere, elkander opvolgende en afwisselende denkbeelden van beschaving, gewijzigd, en niet zelden zijn zij langs dien weg, in den stroom der eeuwen, onder menigerlei (ik mogt wel zeggen honderd- of duizenderlei) wijzigingen tot ons overgekomen, en staan thans onder het volk, of in onze huisselijke kringen, daar, als gebruiken, waarvan men naauwelijks den oorsprong en de beteekenis meer kent. Zij zijn veelal geworden zonder kracht, leven en beteekenis. Eene menigte voorbeelden zoude ik tot opheldering daarvan kunnen aanhalen, zoowel van feesten en plegtigheden, als van volks- en huisselijke gebruiken. — Zoo treft men ook dikwijls geheele zegswijzen en uitdrukkingen aan, die, hoewel nog in eene levende taal in zwang, thans echter, geheel vreemd zijn geworden, omdat men het gebruik, of de eigenlijke zaak, waaraan zij hunne beteekenis ontleenen, niet meer kent. Ook deze kunnen als doode takken van eenen vroeger krachtigen stam, die in het noorden van ons werelddeel zijne diepe wortels schoot, worden

aangemerkt. Veeleer zou de overvloed dier voorbeelden mij in verlegenheid brengen, dan dat ik, — wanneer ik voorbeelden wilde aanhalen, — over armoede dier stoffe zou behoeven te klagen. Geene eeuw toch bragt eenig gebruik of feestelijke plegtigheid voort, waarvan niet de zaden of kiemen in vroegere tijden gelegen zijn. Eén voorbeeld uit zoo velen, zal genoeg zijn, dit alles nader aan te toonen, en juist dat ééne voorbeeld heb ik mij ter behandeling tot onderwerp gekozen, waartoe ik den lezer, — hoe nietig het onderwerp ook schijne, — bescheidenlijk zijne toegevende aandacht verzoek; in de hoop, dat het mij gelukken zal, hetzelve in een nieuw, en niet geheel onbelangrijk daglicht voor te stellen; ik bedoel

HET DRINKEN;

DE DRINKPLEGTIGHEDEN, DRINKGELAGEN, DRINKFEESTEN, DRINKINSTELLINGEN (*toasten*), OF HOEDANIG MEN DIE HIER OF ELDERS OOK MOGE NOEMEN.

Ik bepaal mij tot dit onderwerp, niet omdat, zoo als zeker Engelschman zegt, de maaltijd,

en het *drinken* bij den maaltijd, eene dier bezigheden uitmaakt, waarmede elk *individu*, van alle volken zich «*drie honderd vijf en zestig malen*» des jaars bezig houdt; — maar men zal toestemmen, dat de maaltijden en tafel-plegtigheden of dischvermaken een zeer belangrijk gedeelte uitmaken van de geschiedenis der gebruiken en zeden der volkeren, die eenmaal het tooneel der wereld betraden, die voor ons waren, of nog zijn.

De mensch toch bepaalt zich niet, gelijk het redelooze dier, om afzonderlijk en gulziglijk zijne behoeften te bevredigen, welke de honger of dorst bij hem verwekt; — zijne rede, zijn gezellige aanleg en de zorg voor zijne gezondheid, verheffen hem daarboven, en schrijven hem geheel iets anders voor, om naar orde en regel, en in gezelschap met wezens van denzelfden redelijken en gezelligen aard te handelen. Hierdoor werden de maaltijden, om zoo te zeggen, de band van huisselijk en gezellig verkeer, en strekken onder ons niet zelden om de banden van liefde en vriendschap naauwer toe te halen.

Het schijnt, zoo als een der Ouden zegt, als of bij den maaltijd de gasten slechts één lig-chaam zijn, slechts ééne ziel hebben. «Alle vol-«ken, alle volksstammen, alle menschen, wilden «en beschaafden, hebben de gastelijke bijeenkom-«sten steeds beschouwd, als de aangenaamste ver-«eenigingen. — De maaltijd vormt eene soort van «feest, en maakt, om zoo te zeggen, één gezin uit, «bestaande uit al degenen, die zich bij den-«zelven, rondom dezelfde tafel vereenigen: — «de maaltijd doet alle onderscheid, door rang «of vooroordeel ingesteld, verdwijnen, zonder «de verschuldigde achting te kwetsen; — dezelve «versterkt en ontwikkelt die neiging van den «mensch om elkander als broeders te beschou-«wen. Dáár, aan den maaltijd bevinden de «menschen zich in hunnen natuurlijken toe-«stand; daar gevoelen zij hunne gelijkheid; daar «vergeten zij hunne rampen; daar zwijgen de «hatelijkheden; daar houdt de vijandschap op, «en de vriendschap wordt naauwer aange-«haald.» (2.)

Zoodanige huisselijke en gastelijke of liever gastvrije vereenigingen, gaven bij vele volkeren

der oudheid, tot grootere disch-en feest-vereenigingen aanleiding, welke voornamelijk door de daarbij plaats hebbende *drinkplegtigheden*, eene hoogere, godsdienstige beteekenis en waarde, eene zekere wijding verkregen, die op latere drinkgelagen, drinkfeesten, drink-instellingen of toasten is afgedaald, of eindelijk, wat derzelver kracht en beteekenis aangaat, in den loop der eeuwen, geheel is verloren gegaan.

Om dit een en ander van naderbij te beschouwen en op te helderen, zal ik trachten aan te toonen:

I. *Den zamenhang van het drinken met het geloof en de godsdienst der Scandinavische en Germaansche volkeren;* — om daardoor
II. *Eenige hunner feesten en drinkplegtigheden nader te kunnen ophelderen, dan tot hiertoe geschied is,* — en eindelijk
III. *Eenige daarmede in verband staande, of minbekende Vaderlandsche drinkplegtigheden en feestdronken beschouwen.*

I.

DEN ZAMENHANG VAN HET DRINKEN MET HET GELOOF EN DE GODSDIENST DER SCANDINAVISCHE EN GERMAANSCHE VOLKEREN.

Bij de oude *Scandinavische* Noordbewoners van ons werelddeel had het begrip van *drinken* eenen veel bevattenden omvang en belangrijke beteekenis, geheel gegrond in hun geloof en hunne godsdienst-leer. Het plegtig drinken had bij hen iets heiligs, eene zekere wijding in, die wij op zoo vele eeuwen afstands naauwelijks meer kennen. Zoo was ook het *drinken* in het oude Germaansche geloof van menigvuldige beteekenis en toepassing in den *melk*-drank, *bloed*-drank, *goud*-drank, en andere dranken of dronken van dien aard. Met het drinken, den *melk*-drank, ving, naar het godsdienstig begrip der Scandinavische en Germaansche volkeren, het leven aan; met het drinken, den *bloed*-drank hield hetzelve op; *melk* en *bloed* waren daarom bij hen ook tegenstellingen van leven en dood. (3.) Zoodanige tegenstellingen, doch van andere kracht en beteekenis, heeft men ook in den *wijn*-

of *meede-*, en den *bier-* of *water-*drank, die zich alleen uit de oude godsdienst-begrippen, en de daarop gegronde, of daaruit afgeleide gebruiken en instellingen laten opheldcren. Deze laatste tegenstellingen van meede en bier;— van wijn en water, zijn in de Noordsche Godenleer hetzelfde, als die van goden, reuzen en menschen. (4.) Even als het leven, zoo moest ook de wijsheid gedronken worden; — daarom dronk de god Odin (de Wodan der Germanen,) uit de mimirs-bron, en gaf hij zijn eene oog ten pand voor eene teug *meede*, die hem wijsheid en tooverkracht schonk; — daarom dronk ook Braga of Bragur, de god der dichtkunst en welsprekendheid, van die goddelijke *meede*, en met eeuwig jeugdig vuur zong dan de grijze god, bij zijnen gouden *telin* of harp, het lied der onsterfelijke helden. Ook zijne zonen, de Dichters, Skalden of Barden van het Noorden, schepten hunne wijsheid uit de mimirs-bron, en de dichtkunst zelve heette kwasirs-bloed of dwergen-drank. Ongetwijfeld herinnert deze Noord-mythologische opheldering tevens aan de hypocrenen-bron en den hypocrenen drank der

Grieken. Odin dronk meede of wijn in Valhalla, water op de aarde, als hij onder de menschen rondwandelde; doch de mensch dronk bier of water, en de welkomstgroet door Braga den Helden of Einheriar in het goddelijke en majestueuse Valhalla toegebragt, heette: «Geniet Einheriar «vrede en drinkt meede (aul, olie) met de «goden!» — De gouden drinkbokaal, gevuld met goden-drank, toegereikt door goddelijke jonkvrouwen, de hemelsche Valkyrien, maakte diensvolgens eene der verrukkelijkste zaligheden uit, welke de helden aan het goden-maal in Valhalla genoten. En voorzeker zulk eene zaligheid, met de ziel eens Noordschen krijgsmans gedacht:

«Was zij 't niet waard, zoo reine zaligheid als deze,
«Dat men daarnaar met bloed en leven dong? (5.)

Vele instellingen en gebruiken der Scandinavische en Germaansche volkeren laten zich uit hunne godsdienstige begrippen nopens het *drinken* verklaren; zoo bijv. de *bloed*-drank, of het uitzuigen der wonden door Germaansche vrouwen, in den strijd der helden, waardoor

de ziel en de moed der dapperen in een ander ligchaam werd opgezogen (6.) En wat kon meer de woede der strijdenden aanvoeren, dan te zien, dat vrouwen, of wel de moederaarde, het bloed dronk der dappere makkers in den strijd? — Ook de *goud*-drank, als oorzaak des krijgs, en waarmede uitdrukkingen als *goud*-dorstig, *geld-gierig*, enz. ook in onze taal nog, te zamen hangen, laat zich uit het godsdienstig begrip dier oude volkeren verklaren, en bewijst wel hoe diep dat begrip, zelfs in hunne taal stond afgedrukt; dewijl onze afgeleide taal-tak, nog sporen van dien ouden krachtigen stam overig heeft. Ook de *toover- gift-* en *liefde*-dranken, die, in weerwil der christelijke beschaving en der hedendaagsche verlichting, in het volks-bijgeloof nog niet geheel vergeten zijn; mogen almede ten bewijze strekken, welke kracht en veelomvattende beteekenis het heidendom gehecht heeft aan het drinken. Ik kan en mag dat alles hier niet uiteenzetten, hoewel er over die vroegere en latere *toover- gift-* en *liefde*-dranken, nog al vrij wat zoude in het midden te brengen zijn: ik noem dit een en ander slechts als

echten teelt, van het heidensch begrip en de godsdienstige denkbeelden, die men aan het drinken gehecht heeft. (7.) De oude ondeugd of zucht tot dronkenschap bij de Germanen en Batavieren, waarvan TACITUS gewaagt, verschijnt hierdoor in een geheel ander daglicht: ook deze ontleende, even als hunne geprezene gastvrijheid, en het gebruik om hunne beraadslagingen in een heilig woud, bij *drinkgelagen*, te houden, uit godsdienstige bron haren oorsprong.* (8.)

De *offer*-malen, *bloed*-offers en *drink*-gelagen der Noordsche volkeren waren dienvolgens van godsdienstigen aard, en in hunne mythen- of godsdienst-leer gegrond. Laat mij eene dier mythen, die het veel-drinken ten voorbeelde stelt, hier mogen mede deelen. Ik ga hier voorbij de mythe van AEGIR'*s drinkgelag*, (9.) terwijl ik opzettelijk eene andere verkies om

---

* Jammer slechts, dat die zucht ook op vele hunner naneven is overgegaan, en dat bij het verzwakken van dat godsdienstbegrip die neiging niet in evenredigheid is afgenomen; — voorzekerzouden wij dan geene Matigheids-genootschappen, en Brochuren tegen de dronkenschap, behoeven!

de verbazend overdrevene voorstellingen der Noordsche volkeren, nopens de bekwaamheid hunner goden in het *drinken*, te doen beseffen. Deze mythe betreft namelijk den vervaarlijk sterken THOR, (den Donar der Germanen), den god des donders, en is, volgens de Edda-leer, van den navolgenden inhoud:

THOR was eenmaal naar *Jothunheim* (het land der reuzen) getogen, om de reuzen te bestrijden. Daar trad hij met deszelfs beheerscher, UTGARD-LOKE, in onderscheidene wedstrijden, en onder anderen ook in eenen wedstrijd van *drinken.*

UTGARD LOKE vraagde den magtigen THOR, in welke kunst hij zich onderscheiden wilde? — THOR antwoordde, dat hij den wedstrijd met een ieder wilde opvatten in het *drinken.* Toen beval UTGARD-LOKE om den drinkhoorn binnen te brengen, waaruit bij feestelijke gelegenheden gedronken werd. Hierop zeide hij tot THOR: «het heet wel gedronken, dezen hoorn in éénmaal te ledigen; menigeen drinkt hem in tweemaal uit; — doch niemand is zulk een

slecht drinker, die hem niet in drie teugen ledigt.» — THOR bezag den hoorn, hij scheen hem toe niet te groot te zijn, hoewel hij ongemeen (en indien de maat juist is opgegeven: zeven mijlen, zegge *zeven mylen*) lang was. THOR nam eene geweldige teug daaruit, en dacht, dat hij den hoorn moest geledigd hebben; doch het vocht was slechts in zoo verre verminderd, als zijne lippen gereikt hadden. UTGARD-LOKE sprak hem moed in. Toen legde THOR den drinkhoorn andermaal aan zijne lippen in de hoop van nu de rest te zullen ledigen; — doch ook ditmaal ging er slechts zoo veel af, dat men den hoorn dragen kon, zonder dien over te gieten. Men begon het onvermogen van THOR te bespotten. Toen werd THOR *toornig*, (d. i. hij gevoelde dat hij THOR was) zette den hoorn andermaal aan zijne lippen, en dronk uit alle magt, zoo veel en goed hij kon, maar ook toen hij er in zag, had het vocht alweder slechts weinig afgenomen. THOR gaf thans den drinkhoorn terug en wilde niet meer drinken. (10.)

UTGARD LOKE stelde hem toen eenen nieu-

wen wedstrijd voor, om namelijk zijne *kat* van den grond op te tillen. — Hierover echter kan ik thans niet verder uitweiden, evenmin als mij in laten met den geheel natuurkundigen inhoud en de beteckenis dezer mythe. (11.) Alleen voegt hier de aanmerking, dat het ons niet behoeft te verwonderen, dat een volk, hetwelk zulke voorbeelden in zijne gewijde boeken bezat, er eene eer in stelde *veel te drinken*; en gezegd wordt tot dronkenschap over te hellen.

Die overhelling tot drank en drinken werd, zoo als wij thans meenen genoegzaam aangetoond te hebben, uit het geloof en de godsdienstleer dier volkeren geboren. Ook uit hunne feesten en drinkplegtigheden blijkt deze waarheid ten volle, en het zal derhalve hier wel de geschikte overgang kunnen genoemd worden, wanneer ik thans overga om

II.

EENIGE HUNNER FEESTEN EN DRINKPLEGTIGHEDEN NADER TE KUNNEN OPHELDEREN, DAN TOT HIERTOE GESCHIED IS.

Onder die feesten, welke hier door mij bedoeld worden, reken ik het OSTRA-feest (thans door ons Paasch-feest vervangen), het vrolijke *Mei*-feest, en de daarbij gebruikelijke meidranken, het midden-zomer-feest of het feest van BALDURS lijkbrand (ons St. Jans- of Pinksterfeest), en het midden-winter-feest, dat den naam voert van *Jule-Jola-* of *Joël*-feest, en welk laatste vooral door *offer-* en *drink*-plegtigheden geheiligd en in vrolijkheid gevierd werd. Dit feest begon steeds in den zoogenoemden valkennacht, zijnde de midden winter-nacht, of de nacht van den winter-zonnekeer op den 21 tot den 22 December. En aangezien ik op dezen zelfden avond deze stoffe behandel, vertrouw ik, dat het u niet geheel onaangenaam zal zijn, dat ik mij bij voorkeur bepaald tot eene meer uitvoerige beschrijving van dit *Joël*-feest en de daarbij plaats gehad hebbende offer- en drink-

plegtigheden. Wie lust heeft ook het belang der andere feesten en feestelijke plegtigheden te leeren kennen, die ik daar zoo even noemde, verwijs ik bescheidenlijk naar de aanteekeningen op mijne gedrukte *Verhandeling over de Noordsche Godenleer.* (12.)

Het *Joël*-feest dan — in tegenoverstelling van het midden-zomer-feest, ook midden-winterfeest geheeten, — was even als op IJsland en in het geheele Scandinavische Noorden, zoo ook in Duitschland, en gelijk ik aantoonen zal, vóór de invoering des Christendoms, vermoedelijk ook in ons land, een algemeen volksfeest van hooge achting en godsdienstig karakter. En geen wonder: *zomer* en *winter* staan in de N. Godenleer tegen elkander over, even als *dag* en *nacht*, of verpersoonlijkt als de god BALDUR en HÖDUR. Dit feest gold op *IJsland*, in *Noorwegen*, *Zweden*, *Denemarken*, *Germanië*, enz., tevens als het oude Nieuwe-jaarsfeest, en ontleent daarvan ook zijne benaming. Bij de Neder-Britten in Cornwalles, heet *hiaul* of *houl*, (ons hul, heul) de zon, (13.) en bij de Wenden was *Jul*, *Juel* een rad of wiel, — de wielen der zon hadden zich ge-

wend, zeide men. Dit feest werd in bijna geheel het Noorden, door den Koning en den adel, zoowel als het volk, met offers gevierd, bestaande uit eenen *everzwijn*, welke dan onder plegtige feestdronken in vrolijkheid en met godsdienstige plegtigheid werd verteerd. Toen de beroemde THORFINN KARLSEFNE, die in de lente van 1007 het oude Vinland, Markland, en andere streken in *Amerika*, bezocht, met eenige aanzienlijke mannen en twee schepen op IJsland kwam, vierde hij te Brattalid, het *Jule*-feest, en werd er verliefd op GUDRIDA, die hem vooral tot eene reize naar Amerika opwekte, en zelf zich mede derwaarts begaf. (14.) Dit *Joël*-feest begon te *middernacht*, gelijk elders het zomerfeest, en werd dan eenige dagen achtervolgens in vrolijkheid voortgezet. Onder de Deenen bakt men nog, op den ouden *Joël*-avond, zoogenoemde *Joël*-koeken (of *Joël-kâkr*), in de gedaante van een' zwijn. Ook bij de Thuringers heeft iets soortgelijks met bakwerk plaats; terwijl het bij de oude Saksers, die insgelijks den langsten nacht als *moedernacht*, met vrolijkheid vierden, heette: « Vrouw HERA (HERTHA) vliegt » namelijk met geschenken.

Dat dit feest almede in heidensche tijden, ook in ons land, onder de Friesen en Batavieren verbreid was, en sporen daarvan in onze taal heeft nagelaten, zoude reeds kunnen blijken uit de uitdrukkingen: *hij* of *zij* is *jolig*, —*joelig*; (*julen*, heet vrolijk, jokerig zijn, *jocari*) ook de woorden *joelen*, *gejoel*, van eene groote volksmenigte gezegd, komen mij voor van dit oude *Joël*-feest ontleend te zijn, — en, even als in Denemarken en elders, is bij ons dit heidensch feest, in ons Kersmis- en Nieuwe-jaarsfeest veranderd of althans daardoor vervangen, en naar Christelijke begrippen en geloofsleer gewijzigd. Ook laten onze St. Nicolaas-*varkens* of koeken, de duvekaters, en onze Nieuwe-jaars geschenken, zich uit die oude feestgebruiken en feestvreugde genoegzaam ophelderen. (15.) Vroeger vloog Vrouw Hera rond, thans is het St. Nicolaas, die door den schoorsteen komt, en met wegneming van de handvol hooi uit den klomp voor zijn paard bestemd, zijne geschenken daarin achterlaat. Dit echter slechts in het voorbij gaan, om de feestplegtigheid zelve nader te leeren kennen.

Bij zoodanige feestelijke gelegenheden werd, (althans ten tijde van Koning SIGURD in Noorwegen was dit het geval,) het bloed der geslachte dieren (*Hlaut* genoemd) in eenen ketel (*Hlautbollar*) opgevangen, en daarmede, met den wijkwast (*Hlautteinar*) in dat bloed gedoopt, de voetstukken der afgodsbeelden of Stallana, benevens de hof- of tempelwanden, zoowel van binnen als van buiten, gelijk ook de feestvierende menigte, besprenkeld. Het vleesch des everzwijns werd tot offerspijs gekookt; daartoe hingen te midden in den hof (of het tempelwoud) ketels over het vuur, waarin ook de feestdrank gebrouwen of bereid werd. De offerpriester (*Höfdingi* geheeten) zegende dan het offer-vleesch, en den gevulden drinkhoorn of feest-beker in, door het teeken van THOR's *hamerslag*, dat hier tevens niet oneigenaardig, de afspiegeling was van den geweldigen dood des offerdiers; want alleen de geweldige dood, hetzij van mensch of dier, was verzoenend en heiligend, naar het geloofsbegrip der ODINSleer. Door den geweldigen dood, dien helden stierven, verkregen deze alléén toegang tot

Valhalla, en aandeel aan het Valhalla-maal.

De eerste volle beker of hoorn werd dan bij het ledigen gewijd aan den god ODIN, aan den Koning en diens overwinning en het welzijn des lands, en ODIN's-*full* geheeten. Wijders dronk men de goden FREIJR en NIÖRD ter eere, om zegen voor het aangebrokene jaar en om vrede. Ik zeg het *aangebrokene* jaar, met opzet, omdat het denkbeeld van aanbreken, geweld maken bij het nieuwe jaar, den nieuwen dag, geheel eigenaardig tot de geloofsleer der Germanen behoort, en nog in uitdrukkingen, als het jaar, de dag, het feest *breekt aan*, *valt in*, in *onze* taal blijft voortleven, en alleen uit de vijandige houding, waarin zomer en winter, dag en nacht, tot elkander stonden — zich laten ophelderen. Veelmaals dronk men nog daarenboven den beker BRAGA-*full* genaamd, tot aandenken aan beroemde helden, wier bedrijven door den god BRAGA, of althans onder zijnen invloed, door Skalden-liederen vereeuwigd werden. (16.)

Bij zoodanige feestelijke offers en drinkplegtigheden dronk men veelal ook ter eere van den

god of der goden, die men bijzondere hulde toebragt, meer dan éénen beker of hoorn. Dit noemde men dan *minni*-drinken, hetzij dat men dat *minni* afleidt van *minnis*, olie, meede, — van *minnis* den hoorn, waaruit men dronk, of van *minnis*, *full*, d. i, vol, den hoorn of beker vol. Zoodanige gevulde hoorns of bekers droegen dan den naam van den god ter wiens eere men dezelve ledigde, als: THORS-minni, ODINS-minni en FREIJA-minni. (17.) In de *Herraudhsaga*, Cap II. komen deze drie alle voor, en wij zouden buitendien nog verscheidene andere voorbeelden dier *minni*-bekers of hoorns ter eere der goden kunnen opnoemen, indien wij dit, na de aangehaalde, nog mogten noodig achten. Ook afwezende betrekkingen of afgestorvenen, hetzij dan helden, vrienden of betrekkingen van bloedverwantschap, die thans, in het Protestantisme veel meer dan in het Catholicisme, vergeten worden, werden bij feestelijke plegtigheden of gastelijke maaltijden, als deze, herdacht, en hun aandenken door menigen hoorn of beker, *minni* genoemd, vereerd. Uit deze niet onbelangrijke omstandigheid of feest-

gebruikelijkheid zoude men misschien dit *minni* door *memoria*, en het verbum *minna* door *recordari* kunnen vertalen.

Wij laten dit echter voor elks nadenken in het midden, en gaan wijders over om

III.

EENIGE DAARMEDE IN VERBAND STAANDE, OF MINBEKENDE VADERLANDSCHE DRINKPLEGTIGHEDEN EN FEESTDRONKEN TE BESCHOUWEN.

Vooraf echter moet ik hier aanmerken, dat, even als heidensche feesten tot christelijke feesten zijn overgegaan of daardoor vervangen, zoo ook heidensche feestdronken en drinkplegtigheden tot christelijke feestdronken zijn gewijzigd of veranderd. En geen wonder: het heidendom was de algemeene grond, waarop het Christendom is overgebragt; — om, de gemoederen voor dit laatste te winnen hebben de eerste Evangelie-predikers, veelal slechts gewijzigd, niet altijd kunnen uitroeijen, wat eenmaal sedert

eeuwen zoo vast in de gemoederen geworteld was. — Bekend is het b. v. dat het oude *Panthéon* te Rome, voormaals aan alle heidensche goden gewijd, door Paus Bonifacius IV. (610), na de geloofsverandering, die tempel aan alle *Heiligen* en *Martelaren* is geheiligd geworden. Zoo ging ook in ons land en elders, waar het Christendom de plaats der heidensche geloofsbegrippen verving, het gebruik der heidenen, om hunne tempelwouden en tempels aan goden te wijden, over op christelijke tempels en kapellen, zoo b. v. de Stavo-tempel te Stavoren, de Wodans-kapel te Nijmegen, de Nehalennia-tempel te Domburg, waarvoor de toewijding aan heiligen in de plaats trad, zoo als de St. *Nicolaas*-kerk te Stavoren, de St. *Stephanus*-kerk te Nijmegen, de St. *Martens*-kerk te Utrecht, en anderen uit vroegere en latere eeuwen der Christenheid. Zoo vervingen ook in het noorden, engelen en heiligen de plaats der goeddoende *Alfen* (Voettir), en afgescheidene helden, en ons 1ste November-feest of dat van *Allerheiligen*, nam door Christen predikers gedeeltelijk de plaats in van het vroegere heidensche winterfeest, waarbij de strijd

tusschen goede en booze geesten, tusschen warmte en koude, tusschen licht en duisternis ten gronde lag. Het *fro-blot* of FREIJRS offerbloed, werd daarom ook elders door Engelen-bier vervangen; want aan FREIJR, den zonnengod, en aan de Voettir, bragten de oude heidenen hunne offers. De voorgaande dag of avond, wanneer dit feest inging, de *Altfangdagr* of aanvoerdag is dus ook de eigenlijke *Vigilia*. Zelfs de allerzielendag, die den 2 November invalt, heeft dergelijke, heidensche doodenfeesten en ceremoniën voor de afgestorvenen, ten grondslage. Ik zou dit insgelijks kunnen aanmerken omtrent onze Paasch-, Mei- en Pinksterfeesten, en de daarbij gebruikelijke feestvuren en feestdranken, b. v. de meidranken, meibaden, enz.; doch ik houd het aangevoerde bereids voor genoegzaam, om u te doen gevoelen, dat vele dier oude godsdienst-instellingen en gebruiken in het Christendom zijn overgegaan, en naar de tijdsomstandigheden, of de toen opkomende Christelijke beschaving, zijn gewijzigd, geworden. (18.)

Zoodanig is ook het geval met de plegtige *feestdronken:* de ODINS-, THORS- en FREIJA-

minni, zijn in latere eeuwen door KRIST-minni, MICHAËLS-minni, St. JANS-minni, MARIA-minni, vervangen. Ter eere der heidensche goden nog te blijven drinken was niet meer geoorloofd onder het Christendom, dat hunne beelden omverwierp, hunne geheiligde wouden, of tempels omverhaalde, of deze laatste in Christentempels herschiep en aan heiligen wijdde; — doch het gebruik zelf was daarom niet afgeschaft. Men dronk nu ter eere van CHRISTUS, MARIA, den H. MICHAËL, St. JAN en andere heiligen; en men doopte den beker of drinkschaal, die ook nu door het teeken des kruises, ter plaatsvervanging van het vroeger hamer-teeken van THOR, werd ingezegend, met denzelfden naam van *minni*.

In het Noorden dronk men behalve St. ULRIKS- en St. ERIKS-minni, ook tot nagedachtenis van Koning OLAÜS en CANUT, Olaüs- en Canutsminni; — alzoo niet slechts ter eere van heiligen, maar ook van zoodanige vorsten en personen, wier aandenken bij den volke in hooge achting stonden. (19.)

Wat nu in het Noorden van de vroegere

goden op latere heiligen is overgegaan, dat was ook in de Nederlanden het geval. Men dronk hier ter eere van de H. *Triniteit* of *Drievuldigheid*, van St. MARTEN, St. WILLEBRORD, St. ODOLF, benevens St. GEERTEN-minne en St. JANS-geleide.

VAN ALKEMADE, VAN DER SCHELLING en HUYDECOPER, hebben ons nopens deze Nederlandsche feestdronken eenige berigten nagelaten; echter vermoed ik, dat het hier niet ongepast kan geacht worden, dat ik de verstrooide stoffe bij elkander breng, en in eene korte beschouwing trede der opgenoemde en andere feestdronken, waarvan de oorsprong thans niet meer onduidelijk is.

Nopens den feest-dronk of de drink-instelling ter eere der H. *Triniteit* of *Drievuldigheid*, vindt men alleen aangeteekend, dat de Abt ZARDUS V, van het klooster Mariën-hof in Friesland, uit hoofde zijner liefde tot matigheid, en ook om de klooster-broederen in het drinken te beteugelen, den regel instelde, om niet meer dan *driemaal* onder den maaltijd te drinken, ter eere zekerlijk van den Vader, den

Zoon en den H. Geest. Hoezeer het nu wel denkelijk is, dat dit klooster-gebruik, even als het spreekwoord: *alle goede dingen driemaal*, algemeen in zwang zal zijn geweest, zoo hebben wij echter geene genoegzame bewijzen daarvoor aangetroffen. (20.)

Meer algemeen bekend, zoowel in het Noorden als in de Nederlanden, gelijk ook in Frankrijk, was de St. MARTIJNS of St. MARTENS-dronk, welke heilige voornamelijk als schutspatroon of beschermheilige van Utrecht en het geheele bisdom, zoodanig in hooge achting stond, dat men nimmer naliet bij plegtige gelegenheden of gastelijke bijeenkomsten en maaltijden, den gewijden St. MARTENS-beker, ter eere van dien heilige te ledigen, wiens feest op den 11 van November of slagtmaand, invalt, en wiens aandenken door de legende van zijnen mantel, door den St. Martens-gans en de St. Martensvuren, vooral in Gelderland en Maastricht, maar ook in N. Holland en Friesland, bij het landvolk nog in achting blijft. Teen in de XII eeuw het kettersch geachte gevoelen van zekeren PIETER WALDO, uit Frankrijk, ook in de Neder-

landen doordrong, en de Dominicaner-geloofs-onderzoekers, zoo hier als elders, daartegen ijverden, behoorde het onder anderen ook onder de vragen van hun geloofs-onderzoek: «Wilt «gij wel drinken in den naam en ter eere van «St. Martijn?» (21.)

Ook den H. Willebrord schijnt zoodanig eene onderscheiding in de Nederlanden te beurt te zijn gevallen, en zoo iemand der heiligen, dan kwam hem, hier te lande, die feestdronk of minne-beker toe, welke als een der werkzaamste Evangelie-predikers bekend, door de legende als wonderdoener voorgesteld, en met de attributen van put, wijnvat en kruik afgebeeld wordt. Ik vind echter eenen feestdronk ter eere van St. Willebrord nergens vermeld; maar ik ken het feest ter eere van dien heilige, in Gelderland, te Elst in de Over-Betuwe 's jaarlijks den 7 November gevierd, dat door de meeste geestelijken en ook wel aanzienlijke leeken, in dien omtrek, wordt bijgewoond. Daar werd dan in vroeger tijd, en wordt misschien nog, St. Willebrords-minne gedronken. (22.)

Nopens St. Odolfus vinden wij aangeteekend,

dat hij, een Brabander van geboorte, Kanunnik *ad. St. Salvatorum* te Utrecht, door den Bisschop naar Friesland gezonden werd, om als Evangelie-prediker het woeste volk te bekeeren, waarin hij niet geheel ongelukkig slaagde. (omstreeks 830). Hem ter eere werd door onze voorvaderen op het St. Odolfs-feest, den 12 Junij, vrij algemeen, doch inzonderheid in Utrecht, dien ouden Bisschops-zetel, eenen nap, de *St. Odolfs*-nap, gedronken. Die houten nap, kunstiglijk met zilver bekleed, en door een gouden kettingske, waaraan het kruisbeeldje, dat de heilige gewoonlijk op zijne borst droeg, versierd, schijnt naderhand door de hersenpan van dien heilige zelven, — die met zilver beslagen, en in het bezit der St. Salvators-kerk, was, — als drinkschaal vervangen te zijn geworden. (23.)

Van alle *minne*-dronken in de Nederlanden, is er evenwel niet een zoo algemeen bekend gebleven, als de reeds vermelde St. Geerten-minne en St. Jans-geleide. Ik geloof echter niet die meerdere algemeene bekendheid, aan de hoogere vereering dier beide, te moeten

toeschrijven, maar ik schrijf die hoofdzakelijk toe aan twee omstandigheden, die daartoe hebben bijgedragen, namelijk het St. Geertenminne drinken door Graaf Floris V., en zijne verradelijke dischgenooten, waarvan Melis Stoke in dezer voege gewaagt; — de Graaf sprak:

Heer Gisebrecht, hier inne
Sal ic U sinte Gherden minne
Geven, eer wi henen riden, enz.

M. Stoke, II Vs. IV. p. 343.

Door deze vermelding is Scriverius, Wagenaar, Matthaeus, Van Alkemade en vooral ook Huijdecoper geleid tot onderzoek en opheldering van dien feestdronk, en dit heeft aan het licht gebragt, dat men thans weet, dat de plegtige dronk van St. Geerten-minne, en de dronk ter eere van St. Jan, dikwijls zijn verwisseld, of ook wel te zamen zijn genomen geworden, onder de woorden: «St. Jans-gelei en St. Geertruids-min». (24) Eene tweede omstandigheid is deze, dat deze feestdronk meer dan éénen middeleeuwschen dichter heeft gevonden, die het aandenken daarvan in zijne gedichten tot ons hebben overgebragt: ik be-

doel namelijk den veelschrijver WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH, wiens nagelatene gedichten nog ten getale van 117, en daaronder een *van Sinte Geertruden min*, in H. S, bestaan, en door mij zijn geraadpleegd geworden. (25) Dit gedicht gaf de Heer ARN. JAC. CLIGNETT, tot nieuwe berigten en de uitgave van dat stuk aanleiding (26); terwijl eindelijk ook HOFFMANN VAN FALLERSLEBEN, onder denzelfden titel: van *St. Gheertruden-minne*, nog een ander handschriftelijk gedicht of lied der middeleeuwen bekend maakte, en daardoor tevens eene niet onbevallige legende aan het licht bragt, die waarschijnlijk tot dien feestdronk aanleiding gaf, en u ongetwijfeld niet onaangenaam zal wezen, ter dezer gelegenheid, te vernemen. (27.)

St.. GEERTRUIDA was, zoo als bekend is, de dochter van PEPIN *van Landen*, major domus van Frankrijk, en zuster der H. BEGGA, de stichteresse der Begijnen. Naar haar zou Geertruidenberg genoemd zijn. Als geestelijke werd zij de stichtster eener adelijke abtdij van Nivelle in Zuid-Braband, alwaar zij omstreeks 659 of 664 gestorven en begraven is. Zoo wel

in de Z. als N. gewesten stond zij in hooge vereering. De bedoelde legende zegt: dat de Jonkvrouwe Geertruida de wereld verliet en nonne werd. Een Ridder, die altijd naar hare hand gedongen had, geeft daarom toch hare liefde voor haar niet op; hij had in hare dienst zijn vermogen tot hiertoe niet gespaard: om haar te verblijden en te vereeren, begiftigde hij nu rijkelijk het klooster, waarin zij leefde. Zoo verkwist hij zijn geld om harentwille, en wordt een arm man. Toen hij nu eenmaal deswege in eenen duisteren avondstond vol droefheid en vertwijfeling, over eene woeste heide, waar de weg hem onbekend was, ronddwaalde, toen kwam, omtrent middernacht, de booze, de vijand, tot hem. Deze raadt oogenblikkelijk de oorzaak zijner droevige omstandigheid, en belooft hem overvloed van rijkdommen en schats, wanneer hij daarvoor zijne ziel aan hem (of wat hetzelfde zegt: aan de *hel*) verpanden wil. De Ridder draalt, wel is waar, doch neemt dan toch het aanbod aan, en begeert daarbij nog zeven jaren levens. Met zijn bloed schrijft hij een contract op perkament, waarbij hij

zonder eenige achterhoudenheid zijne ziel den duivel belooft (zoo lief had hij de Jonkvrouwe), en nu wordt hij door dezen en zijne gezellen, weder als voorheen, een rijk man; rijker zelfs dan hij ooit geweest is. Doch die heerlijkheid gaat na zeven jaren ten einde: het laatste jaar, de laatste maand, de laatste dag zelfs verschijnt. Gedachtig aan de schriftelijke bloed belofte om in het middernachtelijk uur ter zelfder plaatse op de heide te verschijnen, neemt hij weemoedig afscheid van het klooster en van zijne geliefde Jonkvrouwe!

Toen verzocht hem GEERTRUIDA, nog eenmaal te drinken: *St. Jans-geleide en hare minne.* Hij dan nam den drinknap op zijne hand en ledigt dien ten bodem. Nu begeeft hij zich op de woeste heide; — de vijand komt, en, — treedt verschrikt terug, want hij kan zijn offer niet mede voeren, en zegt: —

Si sittet daer achter op uw paert,
Die u alrelestwerf drinken gaf,
Van haer so bin ic also seer verweert,
Si hevet mi benomen alle mine macht. (28)

De duivel geeft hem het bloed-contract terug

en verklaart den Ridder vrij en frank. Deze keert verheugd weder, en is voortaan een vroom man.

Hierom drinct al Sint-Jans geleide,
Eer d' een al van den anderen sceide,
Als ghi enighe reise bestaet,
Daartoe haer minne al onversmaet,
Die Sinte Geertruut was gheheten.

(Van Hildegaersberch.) (29.)

Uit deze legende nu blijkt, dat St. Jansgeleide en St. Geertenminne, als plegtige *afscheids-dronk* werd aanbevolen. De St. Geertenminne was niet slechts in de Nederlanden, maar ook in Duitschland gebruikelijk. Men vindt tevens geboekstaafd, dat het op alle vrolijke maaltijden en bij plegtige gasterijen, onder Prinsen, grooten en de voornaamste edelen des lands, gewoonte was, eenen vollen berkemeijer, eene brave teug of goeden dronk ter harer eere te nemen. Dit St. Geerten-minne drinken (Graaf Floris had daartoe eene prachtige drinkschaal) is waarschijnlijk nog tot in het midden der XVI eeuw in de Nederlanden in stand gebleven; althans in de XV eeuw

was dit gebruik nog algemeen in zwang. (30.)

Nemen wij nu de overdragtelijke en edele beteekenis der St. Geerten-minne en St. Jansgeleide, en denken wij daarbij aan de plegtige betuiging van hartelijkheid, van liefde en vriendschap, die men elkander met die drinkschaal toebragt, gepaard met den heiligen wensch, dat eene onzigtbare hand of magt de tafel- of dischgenooten mogt beschermen voor alle ramp en leed op de levensreize; — dan zult gij zekerlijk met mij willen instemmen, dat het te bejammeren is, dat deze drinkinstelling onzer vrome vaderen, van voor de hervorming, thans met zoo vele anderen, geheel in onbruik is geraakt, en door den laffen, niets beteekenenden afscheidsgroet van een glaasje *aan den wagen*, te *scheep* of *op den valreep* is vervangen geworden. (31.)

Als naaste oorzaak van dat verval geloof ik de hervorming te mogen noemen, die niet slechts in godsdienstige grondstellingen, maar ook in zeden en gebruiken, verder en dieper heeft aangegrepen, dan men welligt gelooven zoude. Met regt beschouwt men haar als zijnde eene

belangrijke stap verder in de onbeperkte ontwikkeling en godsdienstige, vrije beschaving des menschdoms; doch men zal het tevens, onbevooroordeeld erkennen, dat zij niet overal en altijd met diezelfde omzigtigheid is te werk gegaan, waarmede zelfs de eerste Evangeliepredikers sommige gewijde gebruiken en algemeen geachte feestplegtigheden ontzien, en in eenen Christelijken zin veranderd hebben; — de hervorming heeft veel afgebroken, wat in haren geest en hoogeren zin, had kunnen behouden blijven en veredeld geworden zijn: zoo ook met deze drinkplegtigheden, waaraan het niet ontbrak aan een krachtig geloof van heiligheid en gewijde zalving.

Wij gaan hier wijders voorbij den feestdronk MARIA-*minne*, waarvan ons wel bewijzen en sporen in Duitschland zijn voorgekomen, alwaar, van oudsher de FREIJA-dienst en de vereering der maagdelijke reinheid steeds in zulke hooge achting stond. (32.) In Nederland echter hebben wij dien feestdronk, die er toch ook zekerlijk wel zal bestaan hebben, niet aangetroffen; daarentegen wel eenen Christelijken *liefde-beker* (33.)

(*poculum charitatis*), en een *glaasje na de gracie*, *de wet van Bonifacie*, welke echter almede zoo hier als elders door de hervorming zijn in onbruik geraakt. (34.)

Als plaatsvervanger der genoemde FREIJA- en MARIA-*minne*, waarbij de Germaansche denkbeelden der aardmoederlijke vruchtbaarheid, en maagdelijke reinheid ten grondslage liggen, achten wij den *Vrouwen-toast*, waardoor men bij gastelijke dischvereenigingen, onze vrouwen en jonge schonen, gedenkt; — of waarbij men onder het vrolijke lied: *zet het glaasje aan de lippen*, enz., onder de aanwezige vrouwen en schonen, het glas laat rondgaan, en terwijl men haar de regterhand geeft, dien dronk met eenen zoen verzegelde. (35) — Ik twijfel zelfs niet of de oud-Hollandsche *drie-dronk*, en het *klaverblad*, waarbij menige eerbare zoen werd gewisseld, was voornamelijk der vrouwen en jonge schonen gewijd. (36.)

Ik wil al verder niet uitweiden over den jammerlijken invloed der Franschen op onze zeden en gebruiken, of hun laffe niets beteekenend: *à vous*, *ik salueer-je*, waarmede nog

wel in onze dagen sommige verfranschte Nederlanders elkander gelieven toe te drinken, in plaats van het rond Hollandsch: *gezondheid* en *het verstrekke u tot gezondheid*. Met voorbijgaan van deze, en dergelijke drinkbetuigingen, als den alom bekenden *Doctor Snel*, — of *des Doctors* Nel, waarvan ik betuig den oorsprong, evenmin als van het *klinken*, te kennen, (37) — wil ik nog eenen oogenblik vertoeven bij eenige andere Nederlandsche feestdronken, die, hoewel dan niet dien waas van heiligheid en wijding bezittende, als de behandelde, evenwel als *echt* Nederlandsch zijn aan te merken, waarin het oude, degelijke en gulle volkskarakter zich uitdrukt, en die reeds daarom in eere dienden gehouden te worden, en daarom ook eene nadere beschouwing waardig zijn: ik bedoel den *echt Vaderlandschen Vorstendronk*, en den *heldenbeker*, bij plegtige gelegenheden; den *molendronk*; wijders — de *bruidstranen* bij huwelijks-partijen *Hansje in den kelder*, — het *afloopen van het scheepje*, en den *Van-beker* of *Kaneel*-bokaal bij huisselijke feestelijkheden. —

Het gebruik om ter eere van Vorsten of vorstelijke personen en helden te drinken, was reeds in het oude, krijgshaftige Scandinavie, en ongetwijfeld ook in het oude Germanie, in zwang, en de hoorn CANUTS-minni, ERIKS-minni stond met de bovenvermelde heilige bekers of minnibekers aan goden en heiligen gewijd, in verband en op gelijken rang. Ook bereids in de grafelijke tijden, was die Vorsten- en helden beker in ons land in zwang, voorbeelden zouden dit kunnen bevestigen. Maar geen feestdronk, geene drinkinstelling of toast is welligt ooit in de Nederlanden met hartelijker genegenheid gedronken, dan die aan den doorluchtigen WILLEM I, en diens Koninklijken afstammeling, gewijd. Die dronk, bereids in vroeger tijd gepaard met het oude, thans steeds met het vernieuwde *Wilhelmus van Nassauwen*, of *Wien Neêrlands bloed door d'adren vloeit*, enz., en in plegtiglijk staande houding aangeheven, herinnert ons vaak aan onze feestmalen, aan die oude, godsdienstige feestplegtigheden, waarvan dezelve de afschaduwing is. Toen in tijden van Spaansche onderdrukking en den hagchelijksten toestand

des lands, in 1568, de nederlaag van Graaf Adolf van Nassau bij Heiligerlee, en de mislukte togt van Willem van Oranje naar de Nederlanden, de gemoederen onzer vaderen waren nedergedrukt, was die vaderlandsche dronk en dat lied vaak geschikt, den moed der vaderlanders op te beuren, en die electrieke tooverkracht behielden beide, gedurende meer dan derdehalve eeuw onder het Nederlandsche volk. (38.) De ongemeene geestdrift, waarmede die dronk werd ingesteld, en dat lied weder is aangeheven geworden, voor ruim een 25 tal-jaren, tijdens de afschudding van het Fransche juk, en de hartelijke genegenheid, waarmede die drinkinstelling aan elk onzer plegtige maaltijden, en feestelijke dischvereenigingen herhaald wordt, — en ook nog zeer onlangs met de hartelijkste liefde in het feestvierende Scheveningen, ter *eere van den besten der Koningen* is herhaald geworden, behoef ik slechts te herinneren. Menig uwer las in de berigten daarvan ongetwijfeld de uitdrukking van eigen gevoel en hart. (39.)

De *Geuzen-napjes*, die almede in vroeger dagen geenen geringen invloed op de stem-

ming des volks hebben uitgeoefend, doch thans bij de algemeene verdraagzaamheid in onbruik zijn geraakt; (40) — benevens de *glazen klokjes*, waarmede men Duc D'Albe, te dezer stede, heeft uitgeluid, en waarvan nog een enkel zeldzaam exemplaar voorhanden is, (41) ga ik alweder voorbij: niet omdat het ontbreekt aan belangrijke stoffe tot uitweiding over dezelve; maar omdat beide minder behooren tot de *nationale*, meer tot de bijzondere, en louter tijdelijke drink-instellingen, die weldra, na veranderde staatsbetrekkingen, zijn verloren gegaan.

Algemeen was daarentegen de oude *Heldenbeker*, die men bereids in het Noorden aantreft, en vooral in onze middeleeuwsche geschiedenis den bloeitijd der Ridders, tot aandenken aan vroegere, of ter eere van nog levende helden in zwang was. Het protestantisme verzet zich, zoo als het ons voorkomt, tegen het denkbeeld, om afgestorvene helden met plegtigen feestdronk te huldigen, hoewel ons nog de berigten versch in het geheugen liggen van zoo menigen toast, als men voor eenige jaren met echt vaderlandsch gevoel bij feestelijke plegtigheid te Albany, in

Noord-Amerika, aan Neêrlands vroegere land-, zee- en ook letterhelden, ter hulde-bieding heeft ingesteld. (42.) De drinkbetuigingen, benevens zoo menige plegtige teug, als wij lazen, dat in onze dagen ter eere van den held van Waterloo, Hasselt en Leuven, zoo wel in het naburige Engeland, als vooral in Nederland, en ook bij de jongste feestviering zijn ingesteld geworden, bewijzen genoegzaam hoezeer nog die oude helden-beker blijft voortleven; zoo dan al niet ter gedachtenis der gesneuvelden, toch ter eere van nog levende helden. Moge het vaderland in dagen van nood steeds helden vinden als genoemde; zoo lang zal zeker ook die oude helden-beker met geestdrift gedronken worden, en in bij ons zwang blijven.

Dat wenschelijke lot kan ik echter niet voorspellen, aan den straks genoemden *molendronk*, de *bruids-tranen*, *Hansje in den kelder*, en den *Van-beker* of *Kaneel-bokaal*.

Wat de *molendronk* was, acht ik mij bereids gehouden u te verklaren, zoo zeer is dezelve in onbruik geraakt: ook omdat ik daarvan bij

onzen VAN ALKEMADE, evenmin als van de *bruidstranen* eenige vermelding vond.

Men vulde namelijk den beker, die voor zoodanigen *molen*-dronk bestemd en van molenwiekjes voorzien was, men zag dan met genoegen door het blazen door een pijpje de wiekjes ronddraaijen, — en, terwijl men den vollen beker met de ronddraaijende wiekjes ophief, herhaalde men vrolijk in het rond: *zoo draai de molen!* Onder het draaijen der wiekjes, moest dan de beker geledigd worden. Stonden zij inmiddels stil, dan moest de dronk worden herhaald, tot zoo lang, dat de teug met draaijende wieken gelukte. Met dien feestdronk staat ongetwijfeld in verband het spreekwoord: «koren op zijnen molen», en men bedoelde met dien toast elkanders welzijn en dat der zijnen. Immers, ik behoef het niemand te verklaren, wat het zeggen wil: koren op zijnen molen te hebben? Terwijl men dan met den gevulden molen-beker elkanders welvaren toedronk, herhaalde men vrolijk in het rond: *zoo draai de molen!* (43.)

Ik zal mij thans in geen onderzoek naar dien huisselijken gullen feestdronk inlaten; maar

meen te mogen veronderstellen, dat dezelve wel niet dagteekent, van vóór de uitvinding der wind-korenmolens in Nederland, en alzoo niet wel ouder kan zijn, dan van het midden der XVI eeuw.

Ouder zijn misschien de *bruidstranen*, en leveren ook bereids daarom, maar hoofdzakelijk omdat wij het gebruik om bruidstranen te drinken, als echt Nederlandsch beschouwen, grond op tot ijverige wenschen, dat zij niet geheel mogen opdroogen! Doch vóór dat ik daarvan gewage, moet ik hier het vrolijke glaasje de *inclinatie* vermelden, waarmede men de wederzijdsche neiging der geliefden, en den voorspoed in den gelukkigen vrij-tijd dronk. En wordt dan die tijd, naar wensch, *zonder spaken in het wiel*, ten einde gebragt, dan wordt de vrijster *bruid*, en de bruidstranen komen aan de orde van den dag.

Hoezeer nu de *bruidstranen* of Ypocras ook al niet regtstreeks behooren onder de eigenlijke feestdronken; zoo mag men toch de vermelding daarvan ter dezer plaatse niet als geheel ongepast aanmerken: zij behooren zeer eigenaardig

bij huwelijks-feesten te huis. Immers zij herinneren de bruid aan het ophanden zijnde vertrek uit het ouderlijke huis, hetwelk wel niet geheel zonder tranen geschiedt, zoo wel om het afscheid zelf, als om de onzekerheid, wat de huwelijksverbindtenis voor den ganschen leeftijd van een der beide echtelingen zal opleveren. Het glaasje bruidstranen gaat dan ook gemeenlijk van wenschen vergezeld, dat de tranen, die de bruid schreit, spaarzaam mogen herhaald worden in de huwelijks-schuit; of wel, dat deze tranen niet slechts als tranen der bruid, maar ook als aanstaande huisvrouw, hare laatste tranen mogen wezen.(44.) Intusschen zoodanig wenschelijk lot is wel weinigen beschoren. Doch spoeden wij ten einde: — de bruidsdagen houden op; de lof der bruid is vermeld, of wat hetzelfde zegt, de bruiloft is gevierd, en de jonge echtgenoot voert zijne wederhelft mede uit het ouderlijke huis. Het heeft altijd iets treffends en plegtigs, maar ook iets verblijdends, wanneer twee menschen door de innigste banden van liefde en vriendschap, zich plegtig en onder vrolijke deelneming van

vrienden en bloedverwanten vereenigen; en wanneer wij daarom met SCHELTEMA het in onbruik geraken van huwelijksplegtigheden en feesten, het niet vieren van bruiloften, waar de omstandigheden dit toelaten, het niet drinken van bruidstranen, en, in het algemeen, het verloren gaan van echt, oud Hollandsche feestelijkheden en gebruiken afkeuren, dan doen wij dit niet minder omtrent het in onbruik geraken van andere huisselijke en feestelijke drinkinstellingen, onder naast-verwandten en vrienden betrekkingen.

Zoo althans is ons gevoelen en onze denkwijze nopens den ouden *Hansje's-beker*, waarmede men bij huisselijke of familie-feestelijkheden *Hansje in den kelder dronk;* een beker of drinkinstelling, die welligt thans in over-verfijnde, en over-fijn gevoelige kringen, in de elegante wereld, meer aanstoot, meer ongenoegen, zoude verwekken, dan heiligen ernst en hartelijkheid, wegens deelneming aan den toestand, waarin de jonge vrouw zich bevindt. Wat men door *Hansje* te verstaan hebbe, achtte reeds VAN ALKEMADE noodig met deze woorden te verklaren:

« Dat is degene, die niet alleen medgezel, « maar met de moeder vereenigd en lotgemeen; « doch als nog verborgen en onzigtbaar is. (45) » Dit *Hansje* dan dronk men der moeder toe, — en het verheugt ons, te kunnen getuigen, dat het in deftige, degelijke, burgerhuisgezinnen ook nog wel geschiedt; — vroeger veelal met eenen bijzonderen beker, die daartoe opzettelijk ingerigt, nergens echter beschreven is, en dit eigenaardige bezat, dat, wanneer men denzelven met wijn vulde, zeker Hansje, door de drukking van het vocht, daaruit te voorschijn sprong. (46) Het *gelukkig afloopen van het Scheepje*, is misschien een plaatsvervanger van dezen Hansjes-beker des onzigtbaren. (47.)

En was dan eenmaal, volgens wensch, het *scheepje* gelukkiglijk afgeloopen, of *Hansje* in het groote levenslicht getreden, dan was het in een ander huisselijk feest de *Van-beker* of *Kaneel*-bokaal, meestal met een vollen flesch Rijnschen wijn gevuld, waaraan de suiker en de kaneel-stok niet ontbrak, die onder de belangstellende gastvriendinnen rond ging. Ik zal mij hier in de naams-beteekenis van den

Van-beker niet inlaten, en evenmin uitweiden over het menschelijk beeldje, dat in dien kaneel-bokaal, den kaneelstok sierde, waaraan de ouderwetsche baker-taktiek haar belang wist te vereenigen: VAN ALKEMADE is over dien naams-oorsprong uitvoerig, en verhaalt, dat men aan de vrouwen en vriendinnen, die de kraamvrouw en den jonggeboren met een bezoek vereerden, dien *Van*-beker aanbood, waarmede men dan dronk op de spoedige herstelling der kraamvrouw, en het groeijen en bloeijen van den jonggeboren. (48) Misschien echter heeft de kaneel-bokaal in Gelderland meer eene eigene plaats op doopmalen en bij doopplegtigheden ingenomen; doch zooveel is zeker, dat deze oude kaneel-bokaal aldaar in deftige huisgezinnen nog in gebruik is en in achting staat, even als in Groningen de brandewijnskop. (49.)

Wanneer wij nu hier ten slotte van ons onderzoek de regtmatige klagt herhalen, dat vele dier oude, eerst gewijde en heilige drinkinstellingen, en huisselijke feest-dronken in onbruik geraken, dan verheugen wij ons echter ook,

dat nog ééne, uit den grijzen tijd der vóór-christelijke beschaving, hoewel dan in zwakke afspiegeling van wat zij vroeger was, in de meeste onzer huisgezinnen blijft voortleven. Ik bedoel namelijk, het gebruik om onder eigen huisgenooten, of wel met vrienden en bloed-verwanten vereenigd, het oude jaar *uit-*, en het nieuwe, zoo als het heet, *in- te drinken.* De oorsprong dier huisselijke feestelijkheid, zal, zoo ik vertrouw, bij de behandeling van het oude Jola-feest, niet onduidelijk gebleken zijn. (50.) Intusschen, welk een aantal wijzigingen mag wel deze oude feestdronk, in den loop der eeuwen, in de verschillende tijdperken des Christendoms ondergaan hebben. Van heidensche beteekenis bij het doordringen der geopenbaarde leer, — van mystieke kracht in de middeleeuwen; staat zij thans ontdaan van hare vroegere heidensche en later mystieke kracht en beteekenis, bij christelijk welgezinden, wegens den veredelden zin en bedoeling steeds in achting. Of heeft het niet iets treffends, wanneer een huisgezin, waar liefde en eendragt woont, zich in gepaste feestvreugde vereenigt

aan den avond van het afgeloopen jaar, — en de laatste oogenblikken van hetzelve wijdt aan herinneringen van zuur en zoet, in eenen vollen jaarkring uit de hand der Voorzienigheid genoten? Is het niet den Christen waardig, zich daarbij te herinneren dezulken, wier ledige plaatsen, welligt door andere huisselijke betrekkingen weder zijn aangevuld? en wier herdenking altijd iets goeds te weeg brengt in het christelijk gestemde hart. — Voorzeker voegt het, bij het onzekere wat de toekomst, wat het nieuwe jaar voor ons in zijne schoot zal dragen, den Christenen om bij den plegtigen klokslag van het middernachtelijk uur, dat het oude jaar afsluit met al zijn lief en leed, en den nieuwen jaarkring opent, met al zijn onzekers en wisselvalligs,— elkander onder hartelijken, en plegtigen feestdronk die wenschen toe te brengen, waarvan het welgestemde gemoed, bij zooveel stoffe ter herinnering, alsdan bezwangerd is. Mogen daarom deze en andere huisselijke feestdronken nog lang en dikwijls in dien veredelden zin door u *allen* genoten worden; want eenvoudig genot streelt den mensch, gulle

vreugd verjongt het hart, en een aangename feestdag in den winter, is eenen schoonen zomerschen dag gelijk: hij verheugt en verkwikt.

AANTEEKENINGEN.

(1.) Zie Gabriel Peignot, *recherches historiques et philologiques sur la philotésie ou usages à boire à la santé chez les anciens, au moyen âge et chez les modernes.* Dyon 1836, p. 1., alwaar wij lezen: «Tout «est du ressort de l'érudition, même les objets les plus «communs, les plus frivoles en apparence: bien plus, «le philologue semble quelquefois s'attacher de préfé- «rence à ces sortes d'objets, parce que son émulation «est excitée par la difficulté de leur restituer, à force «de recherches, une certaine importance, un intérêt dont «le vulgaire ne se doutait pas, — et que de là résulte «parfois un contraste assez piquant entre la *minimité* du «sujet qu'il a choisi, et le nouveau jour sous lequel il le «présente au public.» — Het is dit aangenaam geschrevene werkje, bevattende een *Extrait des mémoires de l'Académie des sciences, arts et belles-lettres de Dyon*

(année 1835), hetwelk de *philotésie* geschied- en letterkundig behandelt, dat mij, tot mijn onderzoek aanleiding gaf. Bij de behandeling van deze stof volgde ik echter eenen geheel tegenovergestelden weg, als gemelde schrijver. — Deze begint hoofdzakelijk in het Oosten, gaat van de *Grieken* tot de *Romeinen*, van deze tot de eerste tijden der Christenheid, verder van de *Longobarden* tot de *Franken*, vervolgens tot de *Franschen* over, waarna hij er nog eenige drinkinstellingen (*toasten*) der *Engelschen* bijvoegt. — Mijn onderzoek daarentegen leidde mij door het noorden, *Scandinavie*, *Denemarken*, tot de *Germanen* en de *Nederlanden*, waar ik op eigen grondgebied, inzonderheid vroegere en latere drinkplegtigheden heb trachten op te helderen, om aldus een tegenstukje van het vermelde *Extrait* te kunnen uitmaken.

(2.) Vertaalde woorden van denzelfden geleerden Gabriel Peignot. «Toutes les nations, tous les peuples, «tous les hommes, sauvages ou policés, ont regardé «la société conviviale, comme la plus agréable des réu«nions; le repas forme une espèce de fête, et compose, «pour ainsi dire, une famille de tous ceux qu'il rassemble; «il fait disparaître, sans manquer aux égards, toutes «les distinctions d'institutions et de préjugés; il fortifie «et developpe ce penchant que les hommes ont a se

« regarder comme *frères*. C'est là qu'ils sont dans leur « état naturel, qu'ils sentent leur égalité, c'est là qu'ils « oublient leurs maux, que les haines s'éteignent, que « les inimitiés cessent, que l'amitié se reserre davantage, » etc. Voyez: *Recherches hist. et philol. sur la philotésie*, p. 4.

(3.) De geleerde Fr. Jos. Mone heeft elders onderzoekingen nopens de godsdienstige, of liever *mythische* en *symbolische* beteekenis van het drinken en de verschillende dranken medegedeeld, gelijk hij zelf zegt, in de *Heidelb. Jahrb.* 1819. s. 134, 695, en in het *Archiv. der Gesellsch. für teutsche Gesch.* II. s. 105, 115. Bij gebreke aan die bronnen, hebben wij hier geraadpleegd zijne *Symbolik und Mythologie*, of *Geschichte des Heidenth. im Nördl. Europa*, II. Th. s. 31, 32., alwaar men leest: « *der Bluttrank ist Gegensatz* « *zum Milchtrank, mit dem Trinken fangt das Leben* « *an, und hört es auf, und Milch und Blut sind* « *Bilder für die Gegensätze Geburt und Tod.* »

(4.) Zie. Mone, *Gesch. des Heidenth.* 1822. s. 361. *meede* en *wijn* waren hoofdzakelijk godendranken, *bier* en *water* der menschen eigendom, zoodat het dan ook niet aan voorbeelden ontbreekt, dat de *goden* of *asen*, zich aan de eersten vergast hebben. In de *Hymiskvida* of

het gezang van Hymir, stal Thor den grooten brouwketel, van eene mijl diep, om daarin *aul*, *oel*, d. i. *olie*, *meede*, goden-drank, te brouwen, Dr. Legis, *Fundgruben*, s. 206, enz. — Op den *godendrank* komen wij echter later terug.

(5.) Versen door Dr. Legis aangehaald:

War sie's nicht werth, so reine Seligkeit wie diese,
Dasz man nach ihr mit Blut und Leben rang.

Nopens Odin's *meede*-drank, de *Stuttung-meede*, gelijk ook nopens de hier en verder vermelde goden, Odin, Thor, Braga, enz., benevens dezes laatsten welkomstgroet aan de helden in *Valhalla*, en nopens *Valhalla* zelf, zie men mijne *Edda-leer* of *handboek voor de Noordsche Mythologie* (Utr. 1837.) bl. 12. 31 enz., waarin voornamelijk Finn Magnusen's *Lexic. Mythol. Boréalium*, benevens Dr. Legis, *Fundgruben des alten Norden*, en andere daar genoemde bronnen, gevolgd zijn.

Ook de *Grieken* en *Romeinen* hadden hunne bijzondere godenspijzen en goden-drank, n. l. de *ambrosie* en *nectar*, door Homerus en Virgilius vermeld, welke drank men daarom met de *goden-meede* (aul) van het noorden zou kunnen vergelijken. Deze spijs en drank der *Grieksche* goden streelde alle zinnen, schonk jeugd en kracht, maakte het leven volkomen gelukkig en onsterfelijk. Le Franc heeft over dezelve gehandeld onder den

titel. *Essai sur le nectar et sur l'ambrosie.* Even zoo zou men de *hypocrenen*-bron met de Noordsche *mymers*-bron kunnen vergelijken. Uit beide dronk men wijsheid, en werd men door derzelver drank tot dichtkunst bezield.

(6.) Over het *uitzuigen* der wonden, vid: Corn. Tacitus, de *Morib. Germ.* § 7. «Tot de moeders, tot «de wijven brengen zij hunne wonden, die, onverschrokt, «dezelve tellen en *uitzuigen*, enz.» Vert. van van Wijn, *Hist. Avondstonden*, bl. 57., zie daarover ook Mone, *Gesch. des Heidenth.* s. 32. Wij vermoeden, dat met dezen *bloed*-drank, ook de *bloed*-drank der Hongaren, door *zeven* hertogen van hun eigen bloed zamengemengd, even als de *bloed*-wraak van Chriemhilde in het *Nibelungen*-lied, daarmede zamenhangen. Zoo dronken Attila's of Etzels Hunnen-benden, *het bloed der verslagenen* in de *Catalaunische* velden, of leschten zich, volgens het *Nibelungen*-lied, aan het *bloed* der vijanden, in de hitte van de brandende zaal der *Etzelsburg*.

(7.) Over *toover- gift-* en *liefde*-dranken, zoude hier welligt ook nog uit het volksbijgeloof een en ander zijn bij te voegen; doch de geheele rubriek van *toovery* gaan wij liefst voorbij, omdat daarvan nog zoo *veel* in het volksbijgeloof voortleeft. In het algemeen zij echter nopens die dranken hier bijgevoegd: dat zij onder

bezweeringen bereid, en naar het *Germaansche* volksgeloof veelal doodelijk waren, de *gift*-drank plotseling, de *liefde*-drank langzaam, door een niet te bevredigen verlangen naar het beminde voorwerp. Door tegenmiddelen en tegendranken werden zij echter onschadelijk gemaakt. Zie Mone, *Gesch. des Heidenth.* I. s. 242, en op verscheidene andere plaatsen; over tooverijen enz. vooral ook: Jac. Grimm, *Deutsche Myth.* 1835. Cap. XXVII, s. 579, etc.

(8.) Tacitus *de Mor. Germ.* p. 23, en daarover Mone, *Gesch. des Heidenth.* . I s. 242. Feestelijke gelegenheden, waarbij onder de *Scandinaviërs*, waarschijnlijk ook onder de *Germanen*, drank-offers, drinkplegtigheden enz. te pas kwamen, waren vooral ook de *geboorte-*, *huwelijks-* en *dood*-feesten, waarvan nog veel, ook in onze gewesten, hoezeer verzwakt, en op verschillende plaatsen gewijzigd, is in zwang gebleven. Stuhr, *Abh. über nord. Altherth*, 1817, is over de zeden en het huisselijk leven der *Deenen* zeer belangrijk, zie t. g. pl. s. 191. Op die plegtigheden komen wij later terug.

(9.) Aegir's *drink*-gelag, daarover zie men mijne *Edda-leer* enz. 1827. bl. 77—79, over den vervaarlijken *brouw*-ketel in de *Hymiskvida*, Dr. Legis, *Fund-*

gruben enz. s. 206. deze laatste inzonderheid herinnert hier aan den *offer-* en *orakel*-ketel, der *Cimbrische* en *Pelasgische* volken. — In het noorden heette de ketel, waarin het offerbloed opgevangen werd, de *Hlaut-bollar*. Dezelve werd op Jola-feesten gebruikt.

(10.) Men vindt deze mythe bij Dr. Legis, *Alkuna*, Leipz. 1831. s. 90, 91, een werk, dat grootendeels naar Finn Magnusen gevolgd is; vooral leze men daarover *Aegisdrecka* (Aegir's *drinkgelag*) en de *Hymiskvida*, beide *Edda*-liederen, waarvan het laatste voorkomt met aanteekeningen en ophelderingen in Dr. Legis, *Fundgruben* II. s. 193 etc. Zie ook Dr. Vulpius, *Handwb. der Myth.* Leipz. 1826, *in voce*.

Dit gebruik van *veeldrinken* ging in later tijden op vele feestelijkheden en gebruikelijkheden over. Het drinken der Duitschers was vroeger zelfs een spreekwoord. n. l. *Germanis bibere est vivere*. Ook de latere geschiedenis levert voorbeelden op van *veel* drinken, en hoezeer men eene bijzondere eer in die kunst stelde. Als zoodanigen veeldrinker, leert ons Mr. Scheltema, eenen Claas Stortebeker te *Hamburg* kennen, die in 1374 als *zeerover* aldaar onthalsd werd, en op wiens zilveren bokaal (volgens Idsinga, *Staatsregt* enz., dl. I. bl. 301) de *veeldrinker* zelf schreef:

« Ik jonker Sissinga
« Van Gruninga,
« Sloeg dees henza
« In één flenza
« Doerg mijn kraga,
« In mijn maga. »

Zoodanige *henza-bekers* schijnen plaatsvervangers te zijn der vroegere drinkhorens. In later tijd had men te voren, koppetassen, drinkschalen, berkenmeijers, drinknappen, zoogenoemde uperkens, sleepkes, stede-kannen, zuperkens (waarvan ons *wipperken*), scheepjes, molen-bekers, napjes en wat dies meer zij. Afbeeldingen daarvan vindt men bij VAN ALKEMADE, *Displ.* II. dl., en LE FRANCQ VAN BERKHEY, *oud Holl. vriendsch.* 1809. en in diens *Nat. historie*. Vele stads- en collegie-gebruiken hangen met dat *veeldrinken* zamen, zoo bijv. het drinken van den grooten bokaal of hensbeker (den bokaal van den Hertog van *Saksen*) te *Franeker*, waarin $2^1/_2$ flesch wijn ging, den grooten gouden beker van MAXIMILIAAN te *Veere* (waarover van BOXHORN, VAN ALKEMADE, ERMERINS en SCHELTEMA gewagen), *de Hondsbossche* henze-beker, de groote beker van den *Roomsch* Koning WILLEM, die van AELBREGT VAN BEYEREN, en anderen. Verscheidene voorbeelden zijn er, dat de dijks-collegiën van *Rijnland, Delftland* en *Schieland* het zoogenoemde *verhenzen*, tot uitersten dreven; zelfs de collegiën van wees- en godshuizen volgden daarin na. Inzonderheid moet dit gebruik van *veeldrin-*

ken reeds van af den tijd van KAREL *den grooten* in sommige kloosters zeer in zwang zijn geweest; zouden de namen van *Bisschop* en *Kardinaal*, niet daaraan herinneren? Dat de bekende *drinkdwangen*, het zoogenoemde *wapel drinken*, dat is drinken of den drank in het aangezigt (*de wafel*) werpen, het *drinken of de kamer uit*, en wat dies meer zij, uit dat overoude gebruik zijn voortgevloeid is weinig te betwijfelen. Over een en ander zie men uitvoeriger bij Mr. SCHELTEMA, in de aant. op zijne *Gesch. van de dagelijksche kost*, blz. 297 enz. Eene niet onbehagelijke beschrijving van eenen *stortebeker* (die men niet zonder storten kon uitdrinken) geeft LE FRANCQ VAN BERKHEY, *oud Holl. vriendsch.*, bij de afbeelding, blz. 191.

(11,) Over den natuurkundigen zin en beteekenis der Noordsche mythologie, of *Edda*-leer, heeft vooral de *Deensche* geleerde, Professor FINN MAGNUSEN een helder licht verspreid, en is daarin nagevolgd, behalve door Dr. LEGIS, in diens aangehaalde werken, door den Baron DIRCKINCK-HOLMFELD, *über den geistigen Gehalt der alten Religionen und Mythen* (Copenh. 1828), en in zijne *Ansichten von der nordisch. Vorzeit* (Copenh. 1829). Zoo veel is thans, bij de vordering der mythologische wetenschap uitgemaakt, dat de *Edda's* van het noorden, en over het geheel alle mythen, ook

die van *Indianen*, *Grieken* en *Romeinen*, geenen louter dooden letter, maar eenen natuurkundigen zin en veelal zedekundige beteekenis bevatten.

(12.) Mijne *Verhandeling over de N. godenleer*, Utr. 1836. In deze verhandeling, waarin ik op het voetspoor van geleerden als FINN MAGNUSEN, GRIMM, MONE, Dr. LEGIS en anderen, getracht heb de N. Godenleer als natuurleer te doen kennen, waarbij eene zedelijke en bovennatuurkundige strekking niet te vergeten is, heb ik eenige aanteekeningen opgenomen over het *Ostra*-, (thans Paasch-) feest, het *Mei*-feest, *Pinkster*-feest, *Jule*- of *Joël*-feest enz., welke, zoo hier als elders, nog sporen uit het vroeger heidendom hebben nagelaten.

(13.) Volgens MALLET, *Monum. de la mythol.* etc. Copenh. 1756. in 4o. p. 49., was *houl*, *hioul*, de zon, eigenlijk een zonnewiel; — ook bij de *Wenden* was *juul*, gelijk *geola* bij de *Angelsaksers*, een *wiel*. Nog beteekent *juel*, *joel*, *jool*, in het *Saterland* een wiel, zie HOCHE, *Reize in das Saterland*, s. 139, aangehaald door Mr. HOEUFFT, in DE IAGERS *Taalk. Magaz.* III Deel, 2 St., bl. 260. Dat het genoemde *Joel*- of *Jule*-feest, tot in de oudste tijden opklimt, en van het wenden der zonnewielen, de zonnekeer, deszelfs natuurkundigen oorsprong ontleent, blijkt ook uit PROCO-

PUS, die van het oude *Thule* gewagende, reeds dit feest vermeldt. Wij laten daaromtrent de woorden van X. MARMIER, in de *Revue des deux mondes*, *Tom. XV. Aout.* 1838 hier volgen. «On voit là, — op «het oude *Thule*, — dit il, (n. l. PROCOPE) chaque année «une singulière chose. Au solstice d' été, le soleil ne quitte «pas l'horizon pendant quarante jours. Il disparait pen- «dant le même nombre de jours au solstice d'hiver:» — et plus loin: «lorsqu'ils ont passé vingt-cinq jours dans «l'obscurité ils envoient au haut des montagnes des «hommes, qui épient les premiers rayons du soleil et «qui l'annoncent aux habitans de la plaine. Alors ceux- «ci se réjouissent et célèbrent une grande fête» *verder*: «Ce que PROCOPE raconte du culte des dieux s'accorde «avec les anciennes traditions. La grande fête dont «il fixe l'époque au solstice d'hiver, était le *Jul* que «les Scandinaves celébrèrent pompeusement jusqu'à «l'époque du Christianisme, et qui a donné son nom à «la fête de *Noël*. La nuit de Noël en Suède, s'appelle «*Julnat*, *Julafton*. En *Danemarc* et en *Norvège* on «a conservé le même nom.»

(14.) Volgens het werk van Prof. C. C. RAFN, *Antiquitates Americannæ*, uitgegeven in 1838 door het Genootschap der oudheidkundigen te *Koppenhagen*, was Amerika reeds 896 door BIÖRN HERIULFSON ont-

dekt geworden. THORFIN KARELSEFNE, over wien in den tekst gesproken wordt, ondernam in 1007 eene tweede reize derwaarts, nadat bij te *Brattalid* het *Jule-feest* gevierd had. Zie deswege mijne vertaling uit genoemde Antiq. Americ.: *Ontdekking van Amerika, en herhaalde zeereizen derwaarts in de* X — XIV *eeuw* ('s Gravenh. 1838.) en ald. blz. 29. —

Verdere vertalingen uit dat beroemde werk zijn van MARMIER, MOHNIKE, SMITH, BIONDELLI, SJÖGREN, GRÄBERG, Dr. VARGAS, Mr. HETTEMA, als in het Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Italiaansch, Russisch, Spaansch, en Nederlandsch. Zie *Kunst- en letterb.* 5 Oct. 1841. No. 42. alwaar bl. 237 enz. een overzigt dier vertalingen voorkomt.

(15.) Men zie verder over het *Jule-feest* en de *Jul-offers*, *Solar*-blot bij de Zweden, behalve in mijne *Verh. over den N. Godenleer* bl. 84., vooral ook STUHR, *Abh. über nordische Alterterth.* Berl. 1817. s. 193 enz. voorts zie men MONE, *Gesch. des Heidenth.* I. s. 258, bij de *Noorwegers* id. s. 280. etc. 285, gelijk ook Dr. VULPIUS, *Hdwb. der Mythol.* etc. in *voce*. Dit feest werd steeds om de *negen* jaren met uitstekende plegtigheid gevierd.

«Bei diesen letzteren weihte man in *Lethra* den «Göttern und dem Tode neun und neunzig Menschen,

« eben so viele Pferde, wie Hunde und Hähne, statt « Falken » zegt Stuhr, t. a. pl. s. 194. Dat zich uit dit feest nog eenige onzer St. Nicolaas-bakwerken, enz. laten verklaren, schijnt ook de Heer Grimm, D. M. s. 692. te bedoelen, als hij zegt: « Ich möchte das *back-* « *werck* in *gotzenform*, die geschnitzten *kobolde* und « *puppen* auf alte idole zuruckführen, « *de simula-* « *cris de consparsa farina*, » Indic. superst. XXVI. « gebackne thiergestalten scheinen verehrte thiere, oder « attribute eines gottes. bekantlich wird in Schweden « der *juleber* noch gebacken. » De *ever* of het *ever-*zwijn schijnt den god Freyr gewijd: everzwijnen trokken ligt ook den zonnewagen, etc. — In eene nog uit te gevene *Verh. over het Westland* enz., hoop ik nog nieuwe en meerdere bewijzen aan de hand te geven, dat dit feest ook nog andere sporen in ons land, en in onze *taal* heeft nagelaten.

(16.) Braga-*full*. Hoezeer Mone, *Gesch. d. Heidenth.* I. s. 281, ook den beker Othins-*full* vermeldt, zoo vind ik echter hoofdzakelijk den *Braga*-beker als zoodanig (als *full*-beker) genoemd. Over Braga of Bragur, als de god der dichtkunst en welsprekendheid, heb ik het noodige gezegd in mijne *Edda-leer* of *Handb. der N. Godenleer*, 1837. bl. 30 enz. — Nopens den beker, hem bij feestelijke gelegenheden gewijd, zegt Bartholinus,

in Antiq. Danic, l. 1. c. 8. p. 126. «Multi quoque «bibebant *Bragabaegere*, hoc est, precellentium he- «roum, atque dominorum scyphos, qui in bello occu- «buerant.» En door SNORRE, in *Jomsvikinga saga*, c. 27, en *Ynglinga saga*, c. 40, weet men, dat na de lijkplegtigheden der noordsche koningen, de erfgenaam des troons, (gelijk bijv. SIGVALD na den dood zijns vaders STRUTHARALD,) zoo lang op een voetbankje voor den troon bleef zitten, tot dat hem naar ouder gewoonte, den drinkhoorn gebragt werd, dien hij moest ledigen, waarbij hij tevens de gelofte aflegde, eene mannelijke daad te zullen verrigten. Daarna beklom hij den troon zijns vaders, en nam als erfgenaam van het rijk, diens zitplaats in. Deze drinkhoorn nu, werd BRAGA-beker, BRAGA-*full* geheeten, ongetwijfeld omdat dezelve den toekomenden heerscher moest herinneren, hoezeer hem BRAGA's gaven, wijsheid en welsprekendheid, noodig waren, om wel te regeren, en dat men alleen door groote edele bedrijven, zich den roem der onsterfelijkheid, den lof van den god des dichters, kon waardig maken. In dien zin was die dronk of BRAGA-*full* op *Joël*-feesten niet ongepast. Zie behalve MONE, t. a. pl., over den BRAGA-*full*: *Mythol. Handwoerterb.* Braunschw. 1831. in voce; ook VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Nederl. displegtigh.* 1732. II. D. bl. 215 enz. en, Dr. LEGIS, *Wb. der N. Myth.* Zutph. 1831, in voce BRAGA.

(17.) Odins-*minni*. Het komt mij voor, dat de drinkplegtigheden, welke ter eere der goden Odin, Thor, Freya, — of van Odin, Freyr en Niörd, (over welke goden zie mijne *Edda-leer*, Utr. 1837) gelijk die op het *Jule*-feest, of bij andere huisselijke feestelijkheden, door den offer-priester ingewijd en ingesteld werden, bij voorkeur den naam van *minni*-hekers of *minni*-hoorns droegen. Ook ter eere van afgestorvene vrienden en helden dronk men *minni*. Thormodus Torfaeus, *hist. Norveg.* Pars. II. Lib. VIII, C. 4., zegt dienaangaande: « Primo vespere funebris convivii frequentia pocula, ut hodie ea, quae *Memoriae* dicantur (*minni* vocant) amicorum ant Propinquorum praecipuis, cornua liquore plena, propinabantur; quibus id, que Bragius celebrantur, successit. » — Over de *minni*-dronken ter eere der goden, zie men vooral: Jac. Grimm, *D. myth.* s. 36—37; voorts ook van Alkemade en van der Schelling, waar de *minni*-beker ook voorkomt, als: « poculum in memoriam defunctorum illustrium amicorum, — ter gedachtenis van doorluchtige en vermaarde afgestorvene vrienden. zie t. a. pl. bl. 212.

(18.) Omtrent dit een en ander, de verandering of wijziging van vroegere heidensche instellingen, in christelijke feesten, verwijs ik hier mede naar mijne verhandeling *over de Noordsche Godenleer*, Utr. 1836. bl. 36.

Daarbij beroep ik mij echter op den geleerden FINN MAGNUSEN, *de eerste November*, uit het *Deensch* vertaald door Jhr. Mr. HETTEMA (Leeuw. 1835.) De geleerde MONE is van hetzelfde gevoelen, als hij zegt: « Die Folksfeste in Schweden haben gewiss nahen Zusammenhang mit den alten Jahresfesten, vorzüglich die verschiedenen Tänze auf dem Eise, mit den Waffen, der Feuertanz, das Frühlingsfest mit seiner bildlichen Tödtung des Winters, die Mai-feier mit ihren Liebesliedern u. s. w. Solche Gebräuche sind *vielleicht* unmittelbar aus den heidnischen Opfern übrig geblieben und haben sich wie überall nur etwas christlich gestaltet. » — MONE, *Gesch. d. Heidenth.* Lpz. 1822. I. Th. s. 260. Wie door dit *vielleicht* nog mogt kunnen twijfelen, leze ook de meer stellige verzekeringen van JAC. GRIMM, *Deuts. myth.* s. XXI. Nadat deze over de verandering van heidensche tempels in kerken enz. gesproken heeft, zegt hij: « am leichtesten aber konnte in *festen* und *feierlichkeiten* der kirche, mit geringer abändering, die gewohnheit des neubekehrten volks gehegt werden. »

(19.) Belangrijk is, over deze Noordsche *minni*-bekers, eerst ter eere van N. goden, daarna op heiligen en koningen overgegaan, onze VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Nederl. Displegtigheden*, II°. deel. bl. 75—80, een werk, dat mij ook nopens de verdere,

Nederlandsche drinkinstellingen bij dit onderzoek groote diensten heeft bewezen. Aldaar vindt men vermeld de minni-bekers van St. Ulriks, Olaus (zoon van Frygo), die de Christenleer in het Noorden heeft voortgeplant, voorts van Koning Canut en Erik, ter wier eere en aandenken men dronk. Jac. Grimm, *Deuts. myth.*, vermeldt de overige door ons genoemde *minni*-bekers, s. 27, en voegt daar nog onder de nalezingen bij: « Odins-*full*, Niardar-*full* en Freys'-*full*, » uit de *Hâkonar godha saga*, cap. 16. ontleend.

(20.) Deze drinkinstelling ter eere der *H. Drievuldigheid*, wordt door van Alkemade, *Nederl. displ.* II. dl. bl. 71, 72 ontleend uit een Lat. H. S. van gemeld klooster, door den Abt Zybrandus, zoo het schijnt, en Aug. Wigtmans, *Marian*, L. I. c. 12. p. 178.

(21). Over den *St. Martens*-dronk, en St. Marten zelven, zie men almede van Alkemade, *Nederl. displ.* II. dl. bl. 88, enz. Deze St. Marten, omstreeks 386, Bisschop van *Tours*, werd almede in *Frankrijk* en *België* algemeen vereerd: ook in *Leuven* was hij de patroon of beschermheilige der stad, en de *Leuvenaars* werden daarom *St. Martens-mannen* geheeten. De *legende* verhaalt van hem, dat hij te paard zittende, bij gebrek aan geld, met zijn zwaard een stuk van zijnen man-

tel afsneed, om eenen armen man daarmede te kleeden. Ongetwijfeld gaf deze legende aanleiding tot den zoogenaamden *Schuddecorfs*-dag in *Utrecht*, *Dordrecht* en elders, gevierd, waarbij men langs straat zong:

Maakt vier, stookt vier,
Sint Maerten komt hier,
Met syne bloote armen,
Hij soude hem geerne warmen.

Over den Schuddecorfs-dag, zie *Utr. alm.* 1837, 102 enz. In *Dordrecht* zong men:

Siate Marten is zoo koud,
Geef hem een turfken of een hout,
Om zich bij te warmen,
Met zijn' blanke armen,
Hier woont een rijk man,
Die veel geven kan:
Veel kan hij geven,
Zalig zal hij leven,
Zalig zal hij sterven,
Den Hemel zal hij erven.

Zie MARTINET en VAN DEN BERG, *Gesch. v. de jeugd*, V. dl. II. st. bl. 204. Over den *St. Martens*-gans, en de wijze waarop men in Gelderland het *St. Martens*-feest vierde, leze men de fraaije beschrijving van Dr. HELDRING in den *Geld. Volks-almanak*, 1837.

In *Frankrijk* geldt St. MARTIN eertijds als de patroon der drinkers, die den beker ontvangt van zijnen keizer;

martiner, heette daarom ook *braaf-drinken*, en *mal-St.-Martin*, hoofdpijn door dronkenschap. In den wijnoogst zong men:

A la saint Martin,
Faut gouster le vin,
Notre Dame après,
Pour boire il est prest.

Volgens GABR. PEIGNOT, *de la philotésie*, etc. p. 23, in den noot. Over het *St. Martens*-feest wensch ik in mijne uittegevene *Verh. over het Westl.* uitvoeriger te zijn. Dit zij hier genoeg.

(22.) Gemelde feest ter eere van St. WILLEBRORD, wordt in *Gelderland* t. gen. plaatse nog gevierd. Het is wel opmerkelijk, dat men ook hem met de *flesch* enz. afbeeldt, gelijk *St. Marten* met den *beker* in de hand. Wij verklaren er den oorsprong niet van te kennen, wel de legenden, waarop dezelve rust; wie zich daarop vergasten wil, leze nopens WILLEBRORD (d. i. *Vilebrord*, volgens sommigen *heilig-brood*) AUB-LE-MIRE, *cort verhael van het leven van den H. Willebrord*, Antw. Bij PLANTIJN 1613, Haarl. 1614, alsmede SIM. ABB. GABBEMA'S, *Levensb. van St. W.* enz. Gouda, 1703, waarin men hem met zijne attributen *put*, *wijnvat* en *flesch* vindt voorgesteld.

(23.) Nopens St. ODOLF berigten ons VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Displ.* II. bl. 490, 491, die ons

aldaar, nopens den met zilver beslagen *hersenpan* van dien H. melden, dat dezelve vijf eeuwen na zijnen dood is opgegraven, en tot drinkvat is ingerigt. Vroeger dronk men, volgens Buchelius, uit een houten nap van St. Odolfus, zijnde met een zilveren beslag bekleed. Aan denzelven hing met een gouden kettinkje een kruis van het allerfijnste goud, met een beeld van eenen gekruisten Christus daaraan, aan welk beeld beide de voeten, rustende op een steunsel, met twee nagelen doorboord, gezien werden. En het was in zijnen tijd nog de gewoonte van uit *St. Odolfs-nap* op zijn' feestdag (12 Junij) te gaan drinken, nadat ze het gemelde kruis in denzelven nap gedoopt hebben. De H. man Odolfus heeft dit kruis op zijne borst gedragen. — Over de hersenpan met zilver beslagen, (gelijk die van St. Frederik) gewaagt ook de *Batavia sacra*, I. dl., in het leven van St. Frederik en Odolf. Welk eenen eerbied men onzen Heilige ook op de *Veluwe* te *Voorthuizen*, van oudsher toedroeg, bleek mij in 1840 bij mijn verblijf aldaar, en heb ik ten gevalle mijner vrienden, aangetoond in een stukje, getiteld: *Voorthuizen op de Veluwe*, alwaar ik tevens eene legende op St. Odolf betrekkelijk, uit den mond der dorpbewoners heb medegedeeld. Meest waarschijnlijk was de kerk aldaar aan hem geheiligd.

(24.) Wij willen ons hier in geene herhaling inlaten omtrent hetgene de genoemden en anderen, als Schrve-

RIUS, in zijnen *Toetsteen op het Goudsche kronijkje*, blz. 262, WAGENAAR, in zijne *vaderl. hist.* IV. 345, MATTHAEUS, in *Fund. et Fat. eccles.* p. 177, hebben medegedeeld, nopens *St. Jans-gelei* en *Geertruids-min*. Breeder verslag dienaangaande geven VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Displ.* II. 481., gelijk ook HUYDECOPER, in zijne breedere aanteekeningen op MELIS STOKE, *Rijmkr.* II. v. 1424. Dat *St. Jans-gelei* en *St. Geerten-min*, meestal te zamen gedronken werden en als afscheidsgroet golden, leert ook TUINMAN, in zijne *Spreekwoorden*, blz. 17., vermeldende, dat men in *Braband* en *Vlaanderen* de gewoonte had, elkander bij het afscheid op reize toe te wenschen « *St. Jans-gelei* en *St. Geertruids-min* zij met u! » — Dat men deze beide te zamen nam, verklaart men uit de groote liefde, die de H. GEERTRUIDA koesterde voor St. JAN, den lieveling van haren Heer, aan wien zij zich in het klooster had toegewijd. LE FRANCQ VAN BERKHEY verklaart uit dezen minnebeker, dien hij in zijn *Oud. Holl. vriendsch.* 1809. bl. 162, ook « *St. Geertruids-minneboot*» noemt, de uitdrukking «*het is in der minne bijgelegd.*» — Ook Mr. BILDERDYK gewaagt er van in zijne *Vaderl. hist.* I. 291., zijne dwaling nopens deze drinkinstelling is door VISSCHER, *Hist. tijdschr.* Utr. 1840. nº. 2, weerlegd. Wij ontvangen dit blad nog tijdig om er hier melding en gebruik van te kunnen maken.

(25.) Nopens den veelschrijver WILLEM VAN HILDEGAERTSBERGH, een der vroegere sprekers aan de hoven, zie men Mr. H. VAN WYN, *Hist. avondst.* I. 342, voorts HOFFMANN v. *Fallersleben*, *Horae Belgicae*, P. I. maar vooral Mr. J. ARN. CLIGNETT, *Bijdr. tot de oud-ned. Letterk.* 's Gr. 1819, die vroeger, na Mr. DANIEL VAN ALPHEN, bezitter en eigenaar was van dat H. S., hetwelk thans op de *Konl. bibl.* berustende, mij ter raadpleging is verstrekt, door de bekende welwillendheid van mijnen vriend, den Hr. J. W. HOLTROP, *Konl. bibl.* Aangezien de inhoud van dit H. S., voor zoo verre ons bekend is, nog nergens is medegedeeld, laten wij voor letterminnaars, de *opschriften* dier 117 gedichten, in eene *bijlage* tot deze bladen hier volgen.

(26.) Namelijk in de even vermelde *Bijdr. tot de oudnederl. letterk.* 's Gr. 1819. bl. 381. enz., waar men op bl. 389 vindt berigt, dat het de gewoonte was der herbergiers in *Duitschland*, om de reizigers, die bij hen vertoefd hadden, eene *St. Geertendronk* toe te brengen. De *litanie* noemt haar *Salvatrix pereuntium*, beschermster der reizenden.

(27.) HOFFM. *van Fallersleben*, in zijne *Horae Belgicae*, P. II. p. 41-48, alwaar men ook het gedicht: van *St. Geertruiden-minne*, (14. E.) vindt afgedrukt. Waarom de Hoogl. VISSCHER, t. a. pl. dezen Schrijver niet noemt, bevroeden wij niet.

(28.) Zie bij Hoffm. *van Fallersleben*, l. c.

(29.) Zie bij Mr. Clignett, *Bijdragen*, enz. — Eene genoegzaam dergelijke legende, zegt Clignett, schoon op eene ruwer en plomper wijze voorgesteld, dan die door van Hildegaertsbergh, vindt men onder de zoogenaamde mirakelen van St. Geertruid gevoegd, achter de Ryckel, *vita St. Gertrudis* (bl. 390 in den noot). Deze legende betreft namelijk eenen Ridder, die zijne ziel aan den duivel verkocht hebbende, met zijne vrienden afscheid dronk, en nu door haar, *die achter op zijn paard zat*, beschermd werd. Hetzelfde verdichtsel, maar meer locaal, te *Heppener* (een dorp niet verre van *Maesyk*) te huis gebragt, en dat eenen edelman Riddert betreft, die op het oude *Borchhof* woonde, vindt men in het *Kunst- en letterblad*, Gent, 1840. —, en overgenomen bij Visscher, *Hist. tijdschr.* nº. 2.

(30.) Zoo het schijnt deed men vroeger eene soort van bedevaarten naar de plaats, waar het jaarfeest van den H. verecrd werd, wiens bescherming men zocht, en men dronk er dan den *wijn*, waarschijnlijk door den Priester gezegend, en door den *geloovige* betaald, ter zijner eere. Dit schijnt althans met St. Willebrord, St. Odolf, ook met onze St. Geertruid, het geval te zijn geweest. Willem *van Oostervant* (na-

derhand Graaf Willem VI) begaf zich aldus in 1398 naar *Nivelle*, waar hij den Priester, die hem drinken gaf, xx *sc.* betaalde, (zie *Nalez.* op Wagenaar, *Vaderl. hist*, I. 146., Mr. Clignett, *Bijdr.* enz. bl. 384.). Dat men om geldelijke offers, de menigte naar dergelijke plaatsen trok door *processien* als anderzins, is wel niet vreemd. Zoo lang die *processien* van St. Geertrud in zwang bleven, vermoed ik, dat ter harer eere ook wel het *St. Geerten-minne*-drinken zal hebben stand gehouden, (even al het *Brat-wurst*-eten boven op den *St. Rochus-berg*, nabij *Bingen*, waar ik in 1840, de *St. Rochus*-processie mede bijwoonde). Nopens de vroegere *processie*'s ter eere van onze *salvatrix pereuntium* te *Nivelle*, nemen wij het navolgende berigt hier over van J. Fr. de la Croix, *Archives hist. et litter. Belgique*, 1824. vol. III. 275, alwaar wij lezen: «La confrerie de sainte Gertrude, établie à Nivelle, en Hainaut, (Br. m.) fait tous les ans, le lendemain de la Pentecôte, une procession solennelle en l'honneur de cette sainte, qui est la patrone de cette ville. On voit d'abord paraître un homme à cheval; derrière lui est assis en croupe une fille, choisie entre les plus belles de la ville, pour représenter sainte Gertrude; elle est habillée en devote et d'une manière convenable au personnage qu'elle joue; devant elle un jeune homme alerte, qui représente le *diable*, fait mille sauts et mille cabrioles, et

tâche par ses gestes bouffons, de faire rire la pretendue sainte, qui de son côté, s'efforce de conserver la gravité qui convient à son caractère et à la cérémonie. De jeunes filles viennent ensuite, portant l'image de la Sainte Vierge; le reste de la procession n'a rien de remarquable. »

Men ziet hier het spreekwoord inderdaad verwezenlijkt: *voor den duivel spelen.*

(31.) Deze glaasjes en de gewoonte om aldus hetzij aan *den wagen* of op *den valreep* (eene scheepsterm) afscheid te nemen, is nog genoegzaam bekend, VAN ALKEMADE, *Displ.* gewaagt er van, blz. 277—282.

(32.) Dat in de Nederlanden ook MARIA-*minne* gedronken is, valt wel niet te betwijfelen, als men in aanmerking neemt, hoe algemeen de FREYA-*dienst*, waarvoor de MARIA-*dienst* in de plaats trad, is verspreid geweest. In *Duitschland*, verving de MARIA-*minne*, de vroegere FREYA-*minni*, zie JAC. GRIMM, *Deuts. Myth.* s. XX en 37. Ook VAN ALKEMADE, *Displ.* II. 71, haalt uit DUCAS, *Histor.* c. 36, een bewijs aan van de vereering van het MARIA-beeld, door het drinken van eenige bokalen. « *In honorem imaginis Deiparae exhaustis poculis eam invocolant, ut urbi praeesset.* » — Ze baden de moeder Gods aan, met eenige

bokalen ter eere van haar beeld, uit te drinken, opdat zij de stad zoude bijstaan. — Over de plaatsvervanging der FREYA-dienst, door de vereering van MARIA, hoop ik mede in mijne *Verh. over het Westland*, als het mij gebeuren mag, die in het licht te bevorderen, uitvoeriger te zijn.

(33.) Zoodanige *liefde-bekers*, liefde-dronken, liefde-wijn (*charitas vini*) Gods wijn, trof men in de middeleeuwen veelal aan in onze kloosters en abtdijen, als die van *Rijnsburg*, *Leeuwenhorst*, *Egmond*, *Loosduinen*, enz., en sproten voort uit legaten en liefdegiften van Graven en aanzienlijken des lands, om daarvoor van de wijn-lievende klooster-broederen of zusters, naar het berigt en de bijeen gebragte voorbeelden door VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING (*Displ.* II. bl. 238—250) op vastgestelde tijden graf- ziel- of lijkdiensten te koopen, elders genoten zij daarvoor een goed onthaal. Zoo schonk Graaf WILLEM van *Holland*, bij bezegelden brief van 1328, aan de abtdij van *Loosduinen* den «*sancwine*» zangwijn, en HUGO VAN ASSENDELFT stelde, bij uiterste wil van 1522, voor de zielmissen, voor zijne ziel en die zijner ouders, aan het St. Barbara's konvent te *'s Gravenhage*, een goed onthaal in met deze woorden: «Ende «wil oik, dat die jouffrouwen sullen 's middachs *quarta* «*septembris* hebben wel te eten, gesoden en gebraden, «of visschen in April en elcs een oortgen wittebrood.» —

Zie t. a. pl., alsmede bij DE RIEMER, *Beschrijving van 's Gravenhage*, I: dl. I st. bl. 454. enz.

(34.) Deze drinkinstelling: *Een glaasje na de gracie*, enz. die vroeger in de *Nederlanden*, ook in *Duitschland*, in algemeen gebruik moet zijn geweest, was volgens VAN ALKEMADE, *Dipl.* II. dl. 269—276. ingesteld door Paus BONIFACIUS VIII., met hetzelfde oogmerk, waarmede abt ZARDUS (zie blz. 27. van den tekst) den *H. Triniteits*-dronk, voorschreef, namelijk, om de kloosterbroeders, zoowel in het drinken te beteugelen, als in andere *ongeschikte baldadigheid* te keer te gaan. Na het dankgebed, de *gracie*, moest nog een glaasje gedronken worden: zoo moest dus de maaltijd geregeld met dankzegging, en in orde afloopen. Onze *Nederlander*, Paus ADRIAAN, verbond zelfs voor zijne landgenooten en de Duitschers eene aflaat aan dit *glaasje na de gracie*, om daardoor de *wet van Bonifacie* te meer en beter in werking te houden. Dus werd ook buiten de kloosters dit glaasje gedronken; zeker kon de wijze om aflaat te verdienen niet aangenamer worden ingesteld, hetwelk ongetwijfeld tot de algemeene bekendheid van dezen *aflaat-dronk* het meest heeft toegebragt. In stukken van de XVe eeuw wordt dit *glaasje* menigvuldig aangetroffen. (Zie VAN HASSELT, *Arnh. oudh.* III. Dl. bl. 105.) Zulke aflaat-dronken bestonden ook in *Frankrijk* en *Engeland*.

Zoo verhaalt, Gabr. Pièrnot, *de la Philotésie*, etc. p. 10, van Paus Honorius IV. (1216—1226), welke aflaat schonk aan elk, die een glaasje zoude ledigen na het zeggen der *gracie:* zoo het schijnt bedoelt hij hiermede dezelfde *wet van Bonifacie*, door ons vermeld. In *Engeland* bestond een aflaat-dronk onder den naam «*de vergiffenis van* St. William» (*le pardon de Saint-Guillaume*). In het fransch noemt men ze *grâces-Dieu-but;* Regnier zinspeelt daarop in zijne 2e. satire, met deze woorden:

> Or, la table levée, ils curent leur machoire,
> Après *grâces-Dieu-but*, ils demandent à boire.

(35.) Over de hooge vereering der *Germaansche vrouw*, waaraan wij bij onze *vrouwen-toasten* denken, zie men Dr. Rosenkranz, *Gesch. d. Deutsch. Poesie*, (Halle 1830, s. 80, 81). Van daar ook dien overvloed van vrouwenlof, die men bij de oude Duitsche *Minnezangers*, in Nederlandsche en *Provinçaalsche* minneliederen, aantreft. De een roemt den sneeuwwitten boezem, de ander de gouden haren, de spelende oogen, den robijnrooden mond, of wel allen te zamen. Inzonderheid was het de maagdelijke *reinheid*, die men bij de jonkvrouwe vereerde, die met de Freya-*dienst* en hare kuische liefdesgodinnen, te zamenhangt. Later nam Maria de bescherming der maagden op zich. Medea, hebben wij in onze *Verh. over het Westland*, als de godin der maagden,

en het vrolijke *meilied*, als het overoude *maagden-lied* doen kennen, waar wij ook over de eeuwige, maagdelijke reinheid der moeder Gods het onze hebben gezegd.

Onder de *drinkliederen* achten wij het bekende lied, de *Gelderscke hutspot*, niet ongepast hier te laten volgen. Wij nemen dat van Mr. Scheltema over:

'k Breng 't u op een dronkje,
Een kuschje met een lonkje,
Dit glaasje, dat gij ziet.
Onze ouders hadden reden,
Dat zij 't zoo gaarne deden,
Wel waarom wij dan niet.

Wat is dat wijntje krachtig:
Het lonkje is engelachtig;
Hoe streelt mij deze zoen.
Laat and'ren mij benijden,
Dat stel ik gansch ter zijden,
Als ik het maar mag doen.

Ik zal 't driemaal hervatten;
Mijn buurman zit te pratten
En stoot mij telkens aan.
Nog ééns voor dat wij scheiden,
Ik laat het aan u beiden,
Gelijk ik heb gedaan.

(36.) Over den Hollandschen *drie-dronk* of het *klaver-blad* handelt le Francq van Berkhey, bij wien

men eene afbeelding en beschrijving van dien driedubbelen beker aantreft. Dat deze *driedronk*, reeds van ouds, eene *symbolische* beteekenis bezat, zullen zij het minst betwijfelen, die het drinklied kennen:

Par trois fois trois mes frères.
Buvons avec appas, etc.

Ook over de Heilig-tallen en over het het H. *drietal* in het algemeen, en bij het drinken, ben ik uitvoeriger in eene aant. op de *Verh. over het Westl.* Dèze en andere drinkinstellingen ter eere van vrouwen, bij bruiloften, of lofpartijen der bruid, gaven steeds tot vrolijke, en gepaste liederen aanleiding, waarin men den geest en de bedoeling der drinkinstelling uitdrukte. Van het overoude *Maagdenlied*: «*Hei't was in de Mei*» af, bestaan er een aantal dier drink-liederen, zoowel, nog in H. S., als in de zoogenoemde *mopses* in druk, waaronder die bij *vrouwen*-toasten geene onbelangrijke plaats beslaan. Uit LE FRANCQ VAN BERKHEY, t. a. plaats, schrijven wij dat op den *drie-dronk* hier af:

Laat ons zamen vriendschap drinken,
Ongeveinsd uit 's harten grond!
Driemaal, driemaal zamenklinken,
Driemaal, driemaal in het rond:
Overbrengen aan elkand'ren,
De eene regterhand in d' and'ren,
Is het driemaal rondgegaan,
Laat het onderst boven staan.

(37.) *Van den docter* SNEL, of *docters* NEL, zoude ik deze verklaring het aannemelijkst houden: wanneer men met hongerige of dorstige maag aan tafel zit, geneest dit glaasje, de *docter*-SNEL spoedig die ongesteldheid, geeft het eerst bevrediging. Anderen, die de gezondheid van des *docters* NEL, zijne dienstmaagd of nicht, drinken, mogen die verklaring regtvaardigen. Opzigtelijk den oorsprong van het *klinken* vond ik nergens eenige opheldering. Om hier onzekere gissingen op te geven, zou ik mij welligt te zeer in verloopene eeuwen moeten verliezen. Eene gissing geef ik echter bij de *duc d'alfsklokjes*.

(38.) Over den *vorstendronk* acht ik in den tekst genoeg gezegd. Elk kent daarbij het *Wilhelmus van Nassauen*, en, *Wie Neêrlands bloed door d' ad'ren vloeit* enz. het eerste door SPANDAW, en het laatste door onzen TOLLENS, wier aandenken met dit lied tot de verre nageslachten moge overgaan. — Nopens het oude, oorspronkelijke *Wilhelmus van Nassauen* heeft men veel en lang getwist, wie er de maker van zij: sommigen willen MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, anderen COORNHERT. De jongste letterstrijd daarover tusschen de Heeren SCHOTEL van *Dordrecht* en VAN SOMEREN te *Rotterdam*, heeft de meening, althans ook de mijne, tot den eerste doen overhellen. Veelmalen is hetzelve gedrukt en her-

drukt, het eerst in het *Geuzenlieden-boexken* 1581; in dezen tijd in Münch's *Aletheia*, 1830. Heft. 2, 3. s. 240—242, waar men ook over de aanleidende oorsprong genoegzame ophelderingen vindt. Verder is het overgenomen, door Hoffm. van Fallersleben, *Hor. Belg.* P. II. 96—100; door mij in den *Alm. voor blijgeestigen*, 1833. VIII. jaar. bl. 45 enz., alsmede door van Someren en Brugmans, *over het volksl. Wilhelmus van Nassauen*, Utr. 1834. (Zie deswege mijn opstel in den *Kunst en letterb.* 1834. 4°. 22. bl. 342). en onlangs door Mr. Groen van Prinsterer, in zijne *Vaderl. zangen*, 1842, die wij om den goeden geest en strekking in elks handen wenschen.

(39.) Dat wij hier in den tekst het oog hebben op de feestviering, den 30 Nov. 1838, te *Scheveningen* plaats gehad hebbende, tot aandenken van den 25 jarigen feestdag van de terugkomst van den Prins van *Oranje*, op den vaderlandschen bodem (30 Nov. 1813) zullen wij naauwelijks behoeven te herinneren. Het *Journal de la Haye*, 4 Dec. 1838, berigtte deswege het navolgende: «Des toasts au roi et à la patrie y furent portés avec enthousiasme et acceuillis de même par tous les convives. Le vénérable curé de la commune, Mr. Quant, porta un toast au *meilleur des rois*, et fit ensuite l'énumération des bienfaits dont S. M. avait

comblé *Scheveningue*, et dont la belle église catholique était un temoignage parlant.» — Mogt men zich ook nu nog, onder veranderde staatsbetrekkingen, algemeen, de weldaden blijven herinneren, welke *Nederland* onder het bestuur van Koning Willem I. en door zijn toedoen, genoten heeft, en door sommigen maar al te gretig worden in de schaduw gesteld.

(40.) Het *geuzen-napje*, dat, even als het *klokje ter uitluiding van duc d'alf*, meer tot de politique, en voorbijgaande drinkinstellingen der *Nederlanden* behoort, en met den zoogenoemden *geuzenpenning* in verband staat, moge hier eene nadere beschrijving vinden.

Toen namelijk, ten tijde der *Spaansche* onlusten, 300 Nederlandsche Edelen, allen in rijken dos, te paard gezeten, met den Graaf van Brederode aan het hoofd, den 5 April 1566, de gouvernante Margaretha van *Oostenrijk*, het bekende smeekschrift aanboden, tegen de *inquisitie* en andere nieuwigheden, die men in de *Nederlanden* wilde invoeren, sprak de Graaf van Barlaimont, om de ontstelde Landvoogdesse gerust te stellen, deze beleedigende woorden: «*Ne craignez rien Madame, ce n'est qu'un tas de gueux.* Brederode had deze woorden verstaan; den volgenden dag met de bondgenooten aan tafel zittende, overwoog men welken

naam men zoude geven aan hun verbond, toen werd de versmadende uitdrukking van Barlaimont de leus van allen, en allen riepen: *vivent les gueux!*

Brederode op het einde van den maaltijd eenen bedelzak om den hals gehangen hebbende, en eenen *houten nap* met wijn nemende, dronk den bongenooten toe onder de betuiging, dat hij voor de vrijheid des lands goed en bloed veil had, en luider werd steeds de uitroep: *vivent les gueux!* Brederode nu den gevulden nap en den bedelzak aan den naast hem zittende overgevende, ging deze van hand tot hand aan alle dischgenooten rond, en altijd met de betuiging als die van Brederode. Zoo werd de naam van *gueux* de drinkvoorwaarde en spoedig daarna de algemeene leus der *Nederlandsche* bondgenooten. *Brussel* zag hen *houten geuzen-nappen* dragen aan hunne gordels, met zilveren banden vastgehecht, waarop de woorden: *vivent les gueux!* Anderen hadden zilveren of gouden napjes. Met deze geuzen-nappen staat in verband een ovaalpenninkske, het geuzen-penninkske geheeten, waarop aan de eene zijde de afbeelding van Koning Philips II., met het omschrift: *En tout fidèle au roi*; — aan den anderen kant een bedelzak, met twee zamen gevouwen handen en dit opschrift: *jusqu'à porter la besace.* Dit penningske, waarvan nog onderscheidene exemplaren in onze penningkabinetten aanwezig zijn,

droeg men tot hoon van BARLAIMONT om den hals. Afbeeldingen daarvan vindt men bij onze penningkundigen, als VAN LOON, in zijne *Nederl. hist. penn.* en eene afbeelding van het *geuzen-napje* bij VAN ALKEMADE, *Displ.* II. 489., zie ook aldaar bl. 492—497, gelijk ook bij BOR, *Nederl. oorl.*, HOOFT, *Nederl. hist.*, WAGENAAR en andere geschiedschrijvers op het jaar 1566.

(48.) Het *klokje ter uitluiding van duc d'alf*, zoo noemt men eenige *glazen drinkklokjes*, in de gedaante eener tafelschel, waarin een glazen klepeltje hing. Toen den 26 Julij 1581, de vergadering der algemeene staten des lands te *'s Gravenhage*, het bestuur van PHILIPS II, plegtig afzwoer, had er ter viering van deze heugelijke gebeurtenis een plegtige maaltijd plaats, waarvoor, zoo als men vermeld vindt, deze glazen klokjes opzettelijk vervaardigd waren. Deze klokjes werden dan onder vrolijk gejuich met wijn gevuld, en met opgeruimden zin tot den bodem toe geledigd op het welzijn des lands, waarna men dezelve omkeerde, een algemeen en blij geklank maakte, onder de betuiging:

Duc d'alf die heeft het te zwaar verbruid,
Wij luiden den Koning van Spanje uit.

Ook bijzondere gezelschappen onder het volk, volgden dit voorbeeld der Staten, en den aangegeven toon;

misschien bij gebrek aan klokjes, door *het klinken der glazen* tegen elkander. Zou dit kunnen leiden om het *klinken* te verklaren? of wil men het met de *klokjes* hooger op zoeken? De meeste dier klokjes zijn wel onder het vrolijk drinken, klinken en luiden, verloren gegaan: één of een paar exemplaren daarvan vindt men echter nog in het koninklijk *Museum* te *'s Gravenhage*. VAN ALKEMADE geeft eene afbeelding van een dergelijk klokje, benevens de beschrijving in de *Displ.* II. 512—516.

(42.) Dat ik hier de drink-instellingen der *Hollandsch-Amerikaansche* Maatschappij van St. NICOLAAS te *Albany* (in *Noord-Amerika*) bedoel, zal men ligtelijk beseffen. Zoo ik mij niet vergis, hadden Jhr. BANGMAN HUYGENS, en de Amerikaansche Zaakgelastigde BLEECKER alhier, deel aan derzelver oprigting. Nu en dan werden in onze nieuws-papieren eenige der door mij bedoelde drinkinstellingen, van echt Nederlandschen geest, medegedeeld, als ter eere van den onsterfelijken WILLEM I, den zeeheld DE RUYTER, den beroemden HUGO DE GROOT, enz. Een vrolijke drinker stelde er voor eenige jaren, een toast in, met den wensch «*lange eksteroogen en naauwe schoenen aan alle vijanden van Nederland!*»

(43.) De *molenbeker*, wordt door LE FRANCQ VAN

Berkhey, (zie *oud Holl. vriendsch.* 1809. blz. 166) beschreven, en in afbeelding mede gedeeld. Het exempl. der door ons hier bijgevoegde afbeelding berust op het *Koninkl. Museum* in *'s Gravenhage*, welks Directeur, de Heer van de Kasteele, ons eene afbeelding welwillend ter hand stelde. — Na de voordragt van deze *Verhandeling* zelve in de Maaatsch. *Diligentia*, verhaalde mij een der Heeren Bestuurderen, dat zoodanig eenen *molenbeker* ook vroeger nog berust had in de familie van de Jongh van Rodenburg alhier; terwijl ik hier tevens nog kan bijvoegen, dat ook de Uitgever dezes, de Heer A. D. Schinkel een dergelijk exemplaar bezit. Het *Leidsche* exemplaar, van den Heer Adr. J. S. Burgittus Drabbe, waarvan le Francq van Berkhey, de afbeelding mededeelt, is dus niet, gelijk hij giste «*de eenige nog bekende*» en welligt bestaan er zelfs nog meerdere dan de hier opgegevene. — Ongetwijfeld behoorde deze *molenbeker* onder de vrolijkste en gulste die men in vriendenkringen ledigde, zoowel door het daarbij gebruikelijke Refrain:

Hey zoo draai de meulen,
De wijn, die komt van Keulen,

als om het aan den molen aangebragte wijzerplaatje en den getalwijzer, welke den drinker bepaalde, hoe vele bekers hij nog ledigen moest, indien de molen onder het drinken was blijven stilstaan. Dat bij zoodanige gelegenheden

de molen dikwijls *door den vang liep* is wel niet te betwijfelen. Dat zoodanige drinkbekers van zilver en door den vermaarden kunstenaar VAN VIANEN of anderen niet zelden kunstiglijk, gedreven of gegraveerd waren, blijkt niet slechts uit de exemplaren op het *Koninklijk Museum* en dat bij de Heer A. D. SCHINKEL, maar ook uit de beschrijving en afbeelding, die men bij LE FRANCQ VAN BERKHEY aantreft.

(44.) Van de *Bruidstranen* werd bij huwelijks-feestelijkheden vroeger steeds veel werk gemaakt. Wanneer de eerste gelukwenschen na de aanteekening van het jonge paar aan ouders en naaste bloedverwanten hadden plaats gehad, ontving de bruidegom (d. i. in het friesch: *breidgeman*) den versierden *pronk-pijp*, gelijk ik die in 1835 ook nog op mijn *zeeuwsch* reisje in *Zeeland* zag, en mede nog in *Groningen* (*Winschoten*) gebruikelijk is; terwijl dan de bruid (in het eng. en fr. *breid*, d. i. bereid, gereed om van staat te veranderen) zich aan tafel plaatste, om *bruidstranen* te schenken. Hoeveel er ook over de *bruidstranen* gezegd of geschreven moge zijn, zegt SCHELTEMA, (*Over het vrijen en trouwen*, blz. 105), het is nog niet uitgemaakt, of het tranen van droefheid waren over het aanstaande verlaten van het ouderlijk huis, of van blijdschap over de verwisseling van stand. — In *Zeeland* zijn dezelve nog gebruikelijk; in *Amsterdam* en *'s Gravenhage*, de *Ypo-*

cras (roode of Rijnsche wijn op kaneel getrokken) In *Groningen* schijnen zij door andere likeuren, of madera-wijn vervangen, waarbij de *huwelijks-* of amandelkoekjes (*bitter* en *zoet*) gebruikelijk zijn. In sommige streken van *Zuid-Holland*, is nog de oude *bruids*-kom in zwang, die meestal met groen versierd, soms met roode wijn en suiker, of wel met brandewijn, met rozijnen en suiker gevuld, aan de gelukwenschende vrienden wordt aangeboden, om daaruit met den zilveren lepel te gebruiken. Dezelve schijnt derhalve veel overeenkomst te hebben met het *oud-Hollandsche sleepke*, en den *Groninger* brandewijns-kop, bij doopplegtigheden, waarover nader.

Onder de drinkinstellingen bij huwelijks-malen of aan bruiloftstafels, heerscht groote verscheidenheid in de *Nederlanden;* eene der treffendste en meest gepaste, gelijk die door een achtenswaardig lid der bruiloftstafel in *Winschoten* ingesteld, mij onvergetelijk is, begon met deze woorden, van *Nederlands* prins der dichteren:

Waar zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel,
En hart en hart te gader.
Die liefde is sterker dan de dood,
Geen liefde komt Gods liefde nader,
Noch is zoo groot.

Mogten die woorden aan bruilofts-tafelen steeds ge-

bezigd kunnen worden. Verdere drinkinstellingen hangen bij zulke gelegenheid veelal van de bijzondere stemming en neiging der deelnemende bruiloftsgasten af. — De vroegere *omganger*, een bokaal, die aan bruilofstafels rond ging, schijnt door gewone drinkglazen verdrongen te zijn.

(45.) De *Hansjes-beker* wordt zoowel bij LE FRANCQ VAN BERKHEY, (*oud Holl. vr.* blz. 165.) en bij Mr. SCHELTEMA, (*over het vrijen en trouwen*, 175.) als VAN ALKEMADE, en VAN DER SCHELLING, *Displ.* II. 232 enz.) vermeld. Dit *Hansje in den kelder*, waartegen over stond, *mayke in het schaprayke*, was eene der vrolijkste drinkinstellingen, en kwam gewoonlijk eerst op de zoogenoemde *napretjes*, *navetjes* of nabruiloften te pas, die veelal een paar dagen of later aangerigt, door de leden der familie, of vrienden der bruiloft gegeven werden. Vooral dan werd *hansje* of *mayke* gedronken, als er zich vooruitzigten op huwelijks-zegen openden. In het fransch vatte men deze drinkinstelling zamen onder de woorden: *à la santé des invisibles*, of ook wel: *marmot dans le caveau*. Noch BERN. PICARD (*Cérem. et coutumes* etc. Amst. 1733. T. III.), noch PEIGNOT, maken er evenwel eenige melding van.

(46.) De hierbijgevoegde afbeelding van eenen zilveren

Hansjes-beker is die van het *Koninklijk Museum* in *'s Gravenhage*, mij door de welwillendheid van den Hr. VAN DE KASTEELE bezorgd: ook LE FRANCQ VAN BERKHEY, gaf in zijne *Nat. hist. van Holland*, eene afbeelding van zoodanigen beker, die ons even voor het afdrukken dezes is ter kennis gekomen.

(47.) Naar het *Scheepzeilen* en het wel *afloopen van het scheepje*, dat ongetwijfeld eerst eenige maanden later te pas kwam, zoeken wij te vergeefs bij VAN ALKEMADE en Mr. SCHELETMA, die beide anders vrij wat van die huisselijke feestelijkheden en drinkvoorwaarden hebben bij een gebragt. LE FRANCQ VAN BERKHEY, (*O. H. Vr.* blz. 164, 165) spreekt er van, en levert eene afbeelding van zoodanige *Scheepjes-schaal*. Niet slechts ter gelegenheid van eene voorspoedige verlossing van het aanstaande huwelijkspand, van het *Hansje in den kelder* of *het Mayke in het schaprayke*, kwam deze drinkschaal te pas, maar het *Scheepje-zeilen*, gelijk het *molen-malen*, was in *Holland* en *Friesland*, ook bij vrolijke bijeenkomsten algemeen in gebruik.

Laat het scheepje zeilen vrij
Rondom lij- en stuurboords zij,

zoo heette het dan bij vrolijke varensgezellen.

(48.) Na den gelukkigen afloop van het scheepje, kwam eerst de *Van-beker* of *Kaneel*-bokaal te pas. Wat men door den *Van*-beker te verstaan hebbe heeft VAN ALKEMADE gepoogd op te helderen, welke verklaring ook door BERN. PICARD (*Cérém. et Coutumes réligieuses* etc., Amst. 1723., T. III. p. 374) omhelsd wordt. Naar VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Displ.* T. II. p. 235 enz.) is *van*, (goth, *fanis*, alem: *fan*) een zwagtel, (*fascia*) en het w. w. *fanen*, *fan-den*, beteekent inwinden, zwagtelen, bakeren; diensvolgens is de *Van-beker*, de eigenlijk dus genoemde *baker*-beker, gelijk de *Van*-tijd, ook baker-tijd kan genoemd worden. PICARD zegt: *Van*-beker, « qu'il faut ce me semble traduire par *le verre* ou plutôt *le gobelet de l'accouchement*; » beter echter door *gobelet de l'emmaillotement*, gelijk hij in den noot zegt; zoo geeft OTFRIED in zijne *Bijbelvert.* III. 24. 204: (Joh. XI. 44).

Met lachanon biuuntan
Joh *fanon* so gibuntan.

i. e.: Linteis involutus
Et *faciis* sic ligatus,

of: Zoo met windselen bewonden,
En met *zwagtelen* gebonden.

(49.) Dat ook omtrent den *Van*-beker of *Kaneel*-bokaal in onderscheidene deelen van ons land eene groote

verscheidenheid bestaat, is mij bij mijn herhaald bezoek der Provincie *Groningen* gebleken. Daar en in *Friesland*, is het namelijk in deftige ouderwetsche huisgezinnen gebruikelijk om op *kraam*-partijen, den zoogenoemden *brandewijns*-kop, onder de vrouwen te doen rondgaan. Deze brandewijnskop, zoo als die misschien in *Winschoten* nog in een paar huisgezinnen bestaat, moet vele overeenkomst hebben met het boven genoemde oud Hollandsch *Scheepje*, waarvan de afb. voorkomt bij Van Berkhey, (*O. H. Vr.* bl. 98.) Eene *brandewijns* kop, die meest met brandewijn, rozijnen en suiker gevuld was, ging dan, of gaat nog onder de aanwezige kraambezoeksters rond, opdat er elk met eenen zilveren lepel uit scheppe en gebruike op de gezondheid en het spoedig herstel der kraamvriendin en jonggeboren. In *Gelderland* is meer de *Kaneel*-bokaal bij dergelijke gelegenheden in gebruik, die, doorgaans eene flesch rijnsche wijn met kaneel en suiker bevattende, onder de aanwezige vrouwen rondgaat, en waarin, althans vroeger, een *kaneel*-stok om den suiker om te roeren, welligt aanleiding heeft gegeven, tot het spreekwoordelijk gezegde, *den kaneelstok roeren*. In *Holland* loopen dergelijke bezoeken doorgaans met een glaasje *madera* en eene beschuit met *muisjes* (suiker-erwtjes) af, die een eigenaardige tegenhanger zijn der *bruids-suikers*.

Het zoude ligt der moeite waardig zijn de onderscheidene

drinkgebruiken van verschillende gewesten onzes lands bij deze en soortgelijke feestelijkheden aan het licht te brengen.

(50.) Uit dit oude *Jule*- of *Joël*-feest, waarmede wij ook onze aanteekeningen besluiten, laten zich meerdere gebruiken verklaren, die nog onder ons landvolk of elders in zwang zijn, bijv. het *schieten* en geraas maken op oudenjaars-avond, de nieuwejaars-geschenken, het schieten bij huwelijks-gelegenheden, (gelijk in *Winschoten*) verjaardagen, enz., welke daaraan zeer eigenaardig, in den geest en naar de gebruiken der Ouden, verbonden zijn. Over deze en andere gebruikelijkheden kunnen wij, te dezer plaatse, waar wij over het *drinken* handelen, niet uitweiden. Gelijk wij in deze aanteekeningen meermalen hebben te kennen gegeven, zullen wij over een en ander uitvoeriger zijn in de, voor de pers gereed liggende *Verhandel. over het Westland*, waar wij meer opzettelijk en naar aanleiding van het *Jola*-feest, over de Oud Nederl. feesten en feestgebruiken uitvoerig gehandeld hebben.

GEDICHTEN

VAN

WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH.

(14e EEUW.)

Pp. HS. van het beg. der XV E. 136 blz. in fol., koloms-gewijze beschreven; iedere kol. doorgaans 41 versen,— *in de Koninklijke Bibl. te 's Gravenhage.*

De 5 eerste bladen en blad 8 ontbreken. Het watermerk van het vrij zware papier is eene *lelie.* Bl. vi. a. begint met een gedicht *der tien geboden*, waaraan de 10 à 12 eerste versen schijnen te ontbreken:

Selue leuen sij buten sorghe
Al can die waert langhe borghen,
Int leste moet men tghelach betalen,
Nu willic sluten ende verhalen:
Dit ghebot op deerste reden,
Men mach veel faster sijn te vreden
Sonder toorn ende sonder nijt,
Dan warringhe houden ofte strijt,
Op onsen buijr, op onsen broeder,
Voirt willic v maken vroeden(r).

De rubrieken der verdere gedichten, allen met roode letters, en even als het geheele HS., zeer duidelijk geschreven, laten wij hier volgen:

Van cōmer van ghelde. . . . . bl. vii. d.
Van den seven punten. . . . . (?)
(Dit gedicht ontbreekt bijna geheel.)
Van den conīc van poertegael. . . . . ix. c.
Dit is van Ere. . . . . xi. a.
Dit is van Reijer die vos. . . . . xii. b.
Dit is vā drien coeren. . . . . xij. d.
Dit is van beschermen. . . . . xiv. c.
Van enē cruut en hie selue. . . . . xv. c.
Vandē vrouwē die hoer kuckē wachtē. . . xvij. c.
Een notabel. . . . . xviij. c.
Van reijnaert ēn vā auen. . . . . xviij. d.
Van drien bloemen. . . . . xx. a.
Van den waghen. . . . . xx. c.
Een notabel van een hont. . . . . xxii. b.
Van mer (maar). . . . . xxij. c.
Van drien figuren. . . . . xxiij. d.
Van den doemsdaghe ēn vā sterue. . . . xxv. a.
Van den goeden ridder. . . . . xxvij. b.
Vander wākelre brugghen. . . . . xxviij. d.
Van den serpent. , ... xxix. c.
Dat ewangeliū vā paeschen. . . . . xxxi. b.
Vandē paep die sijn baeck ghestole wert. . xxii. d.
Van drien ghebroederen. . . . . xxviiij. c.
Een notabel (6 versen). . . . . xxxvi. a.
Een notabel (6 versen). . . . . xxxvj. a.

Een notabel (10 versen). . . . . xxxvj. a.
Van steruen. . . . . xxxv. b.
Vanden oudē ēn vāden ionghē. . . . . xxxvij. b.
Van dominus. . . . . xxxix. b.
Vanden goedē vrouwen. . . . . xl. a.
Vander wrake goeds. . . . . xli. a.
Van affricanus. . . . . xli. d.
Vanden wijnvaet. . . . . xliij. a.
Vandē ghesellē die ōme seijlden. . . . xliij. d.
Vanden meerblade. . . . . xliiij. c.
Vander ghebooртē xpī. . . . . xlv. b.
Van seuen doechden der mīnen. . . . xlvi. b.
Vander hontsschede. . . . . xlvij. c.
Vanden rijckē vrecken. . . . . xlviij. a.
Vandē hont die verbroeijt wert. . . . xlviij. c.
Een notabel. . . . . xlix. c.
Van twifel. . . . . xlix. d.
Van drierhāde staet vā heren. . . . . li. b.
Hoe man ēn wijff sullē leuen. . . . . lij. b.
Vanden twaelff maenden. . . . . lij. c.
Van sempelen gheloue. . . . . liij. d.
Van tregiment vā goedē heren. . . . . liij. b.
Een exempel van partijen. . . . . lv. a.
Van ghedurichеit. . . . . lv. c.
Vander lieuer tijt. . . . . lvi. c.
Een notabel. . . . . lvij. b.
Van feeste van hijlic. . . . . lvij. b.
Vanden corencopers. . . . . lviij. c.
Vander heiligher kercken. . . . . lix. c.

Vander dwalinghe. . . . . lxi. a.
Dit is van scheijden. . . . . lxij. a.
Van scheijden. . . . . lxij. c.
Van rechtighen rechters. . . . . lxiij. d.
Hoe deerste partijen in hollat quamē. . . lxv. a.
Van die achte salicheiden. . . . . lxvi. a.
Een notabel van twee wijnden. . . . . lxvij. d.
Van drierehande lijden. . . . . lxviij. a.
Een notabel. . . . . lxix. b.
Van den spieghel. . . . . lxix. c.
Vander verrisenis. . . . . lxx. c.
Van ses articulen der werlt. . . . . lxxi. b.
Van helen. . . . . lxxij. d.
Een notabel. . . . . lxxiij. d.
Dit is vander ghiericheit. . . . . lxxiiij. a.
Van sinte gheertrudē min. . . . . lxxv. c.
Een exempel van heren. . . . . lxxviij. b.
Vander rekeninghe. . . . . lxxviij. d.
Een onderscheit van hilic ende vā gheesteliken luden. . . . . lxxxi. a.
Vanden ghedencke. . . . . lxxxij. c.
Vanden zekeren hope. . . . . lxxxiij. b.
Vanden woeckenaer. . . . . lxxxvi. a.
Vanden sloetel. . . . . lxxxvij. b.
Van Ruste. . . . . xc. b.
Hoe men voer die eere gaet schulen. . . xci. b.
Vanden sacramentē vā aemsterdam. . . . xcij. d.
Vanden monick. . . . . xcv. a.
Van rechters. . . . . xcvi. c.

Vander auontuer. . . . . xcvij. b.
Van houeerde. . . . . xcix. b.
Een ewangelie. . . . . xcix. d.
Vande figure vā dē mensch. . . . . C. c.
Van tween bomen. . . . . Cij. b.
Van feeste van heren. . . . . Ciij. c.
Van Ja ende Neen. . . . . Ciiij. a.
Van hoede. . . . . Cv. a.
Vanden auontmael. . . . . Cvi. a.
Vanden droem. . . . . Cviij. a.
Vander drierehāde staet der werlt. . . . Cx. a.
Vanden .xl. daghen. . . . . Cxii. b.
Vanden doorn ēn vand' linde. . . . . Cxiij. b.
Van ghenoechten. . . . . Cxv. a.
Hoe dic heren eerst quamen. . . . . Cxvi. a.
Een disputacie. . . . . Cxvi. d.
Salomons woert. . . . . Cxviij. a.
Vanden lichte. . . . . Cxviij. c.
Een notabel van heren. . . . . Cxix. d.
Van karitas. . . . . Cxx. a.
Vanden boghe. . . . . Cxxi. d.
Hoe die joecht ouergact. . . . . Cxxij. a.
Vanden vier cussen. . . . . Cxxiij. a.
Hoemen houden sel vrīescap. . . . . Cxxiv. d.
Ic bin al moede ic wil gaē rusten. . . . Cxxv. b.
Twisschen wil ēn die waerheit. . . . . Cxxvi. a.
Vander bedeuaert. . . . . Cxxvij. a.
Wat een reijn wijff waerdich is. . . . Cxxvij. d.
Van goeden ghedachte. . . . . Cxxviij. d.

Hoe doude jonc willē wesen. . . . . Cxxix. b.
Hoemen tende sal kennē voer tbeghin. . Cxxx. d.
Opt voersien. . . . . Cxxxi. b.
Vanden hofman. . . . . Cxxxij. c.
Dat elc sinen meerren ontsiet. . . . . Cxxxiij. b.
Tweeregelige spreuken. . . . Cxxxiiij^{b}.—Cxxxvi. d.

De drie *laatste* dezer spreuken deelen wij hier mede:

Vriende ic gaerne hebben wil
Mer ghesellen nietste vil.

Soe wije des anders lieue leijdet
Van menigher vroechde hi hē scheidet.

Mij wasset noch alle jaer
Sonde naghel ende haer.

In het jaar 1800 maakte reeds Mr. H. van Wyn op dezen *Spreker* aan de hoven, Meester Willem van Hildegaertsberch opmerkzaam, wiens naam hem meermalen op de Thesoriers-rekening van graaf Aelbrecht van *Beijeren* was voorgekomen, zonder dat hij echter wist of van dien dichter nog eenig HS. aanwezig was. Nadat van Wyn echter omstr. 1817 kennis van het bestaan dezes HS. verkregen had, maakte Mr. J. C. de Jonge, een stuk daaruit bekend; waarna eindelijk Clignett in 1819, destijds bezitter van dit stuk, genoemden Willem van Hildegaertsberch en zijne gedichten in de Voorrede zijner *Bijdragen tot de O. N. Letterk.*,

nader leerde kennen (bl. XXIII—XXXIII). Na zijnen dood kwam het in de Koninklijke Boekerij, waar het thans berust.

Blijkens eene oude hand op het pkm. schutblad, heeft dit boek eenmaal toebehoord aan zekeren Meijster MICHIEL DIE WENDT in 1565, en met de eigene hand van Mr. DANIEL VAN AL'HEN, Raad en Burgemeester der stad Leiden (overl. 10 Julij 1833), daarin geschreven, leest men op hetzelfde schutblad: «Dit boek hebben de Heren Meesteren van de Catharinae ende Caecilice Gasthuisen mij, op den 28 April 1721, thuis gesonden, door Hunnen Binnevader, en vereert. En heb ik, op den 5en Meij, gemelde Heeren op hunne ordinaris vergadering, daer tegenwoordig waren de Heeren Jacob van Dorst, Nicolaes van Weede, Nicolaes Heijns, en Mr. Jan Alensoon, bedankt.» — In deze familie van VAN ALPHEN is dit HS. lang bewaard gebleven.

Gedrukt.

a.) Hoe deerste partijen in Holland kwamen, in Mr. J. C. DE JONGE'S *Verh. over den Oorspr. der Hoeksche en Kabelj. twisten*, blz. 269—280.

b.) Van goede Heeren, door Mr. H. VAN WYN, in de Voorr. van gen. Verhandeling, bl. XXX—XXXII.

c.) Van Sinte Gheertruden min, door Mr. J. A. CLIGNETT, met eenige aant. in zijne *Bijdragen tot de oude Nederl. Letterk.* (1819), v. bl. 392—411.

Afschriften.

Daaruit heeft de Schrijver dezes genomen, als:

a.) Van Reyer die Vos.

b.) Van Reijnaert ēn vā auen.

c.) Van dē paep die sijn baeck gestolē wert.

d.) Van der heiligher kercken.

e.) Van den monick.

EINDE.

JAN 28 1914

DUE MAR 30 '45